ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

№ 72(5254)
Чацвер,
28 чэрвеня
2001 года

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

Кошт у розніцу — 51 руб.

Сёння — суперфінал Рэспубліканскага конкурсу педагогаў

Чыстага неба табе, журавель...

28 красавіка 2001 года завяршыўся фінальны этап Рэспубліканскага конкурсу прафесійнага майстэрства настаўнікаў "Крыштальны журавель-2001". Здавалася б, да суперфіналу так далёка...

Азіраючыся назад і ўспамінаючы хваляванні, якія перажывалі не толькі ўдзельнікі фіналу, але і члены журы, члены арганізацыйнага камітэта, рабочай групы конкурсу, можна з упэўненасцю сказаць: "Конкурс адбыўся. Ён патрэбен нам". Няхай былі слёзы радасці і расчаравання, крыўда і засмучэнні, палёты ў сне і наяву, адбылося галоўнае — яднанне душы, усведамленне сябе паўнапраўным членам адзінай вялікай каманды настаўнікаў.

Хто стане пераможцай? Гэта пытанне хвалюе ўсіх. Сёння складана даць на яго адказ, таму што кожны з шасці суперфіналістаў дастойны высокага звання "Настаўнік года Рэспублікі Беларусь". Мяркуйце самі, 150,41 бала (з 170 магчымых) — першы вынік і 141,04 бала — шосты.

Пры ацэнцы ўсіх конкурсных мерапрыемстваў члены журы кіраваліся рэкамендацыямі, распрацаванымі супрацоўнікамі Акадэміі паслядыпломнай адукацыі. Крытэрыі ацэнкі практычна ўсіх конкурсаў адзіныя: мэтастаўленне, змест, арганізацыя, мэтазгоднасць сродкаў і метадаў, якія выкарыстоўвае настаўнік, выніковасць — паказчыкі ж кожнага крытэрыя, вядома, розныя.

Штодзень члены журы запаўнялі спецыяльна распрацаваныя ацэначныя лісты і здавалі ў сакратарыят. Нават можна было напярэдадні апошняга дня фіналу адказаць, хто з удзельнікаў конкурсу ўвойдзе ў шасцёрку лепшых, але ж 28 красавіка яшчэ давалі ўрокі чатыры настаўнікі, якія маглі б змяніць сітуацыю і парушыць мяркуемы парадак.

З выніковай ведамасцю конкурсу старшыня журы доктар педагагічных навук, прафесар БДПУ імя М.Танка Ірына Аляксандраўна Новік і старшыня арганізацыйнага камітэта рэктар Акадэміі паслядыпломнай адукацыі, доктар фізіка-матэматычных навук, прафесар Алег Ігнатавіч Таўгень азнаёміліся за паўгадзіны да прэс-канферэнцыі па падвядзенні вынікаў конкурсу.

Журы вынесла свой "прыгавор", і ўсё ж галоўнымі цаніцелямі ўрока былі самі настаўнікі-канкурсанты і дзеці. Ці прыходзілася вам заглядваць у вочы вучняў, якія прысутнічалі на ўроку-падарожжы, уроку-даследаванні, уроку-адкрыцці? На пытанне "як?", якое мы задавалі сорак чатыры разы (!) у час конкурсу, часцей за ўсё чулі:"Здорава! Кожны б дзень такія ўрокі". Настаўнікі школ, дзе праходзілі конкурсныя ўрокі, просяць паглядзець відэафільмы не толькі таму, што жадаюць упэўніцца, што іх дзеці не падвялі, але і хочуць убачыць майстэрства сваіх калег. Ужо той факт, што яны сталі ўдзельнікамі Рэспубліканскага этапа конкурсу, гаворыць за сябе.

На жаль, не заўсёды ацэнка ўрока самім настаўнікам і членамі журы супадала. Але адно несумненна, што конкурсныя іспыты ад мадэліравання ўрока да рэфлексіі далі некаторы штуршок да пошукаў у рашэнні адвечных задач: як навучаць і чаму навучаць.

Члены журы зрабілі дзіўнае адкрыццё: урокі-імправізацыі, падрыхтаваныя напярэдадні, паўней раскрылі патэнцыял кожнага настаўніка, чым урокі-загатоўкі, яскравыя, маляўнічыя, насычаныя рознымі формамі арганізацыі дзейнасці вучняў. За ўрок (мадэліраванне, правядзенне, самааналіз) настаўнік мог атрымаць 55 балаў. Першы вынік роўны 52,92 бала, апошні — 26,67.

Кожны з дваццаці двух удзельнікаў фіналу хацеў, канечне ж, трапіць у суперфінал. Але ў размовах паміж сабой, аб'ектыўна ацэньваючы свае вынікі і вынікі калег, аддавалі вылучэнне лідэраў.

Ва ўмовах напружанай барацьбы, дзелавога супрацоўніцтва, узаемавыручкі і ўзаемадапамогі вызначылася шасцёрка пераможцаў: пяць настаўнікаў вышэйшай катэгорыі, адзін мае першую.

У суперфінале кожнаму з прэтэндэнтаў на галоўны прыз трэба будзе прайсці праз сур'ёзныя выпрабаванні: распрацаваць і абараніць адукацыйны праект "У новы век з новымі...", правесці міні-ўрок на сцэне, калі "вучнямі" будуць шаснаццаць настаўнікаў-фіналістаў, прыняць удзел у брэйн-рынгу і конкурсе-сюрпрызе. І ўсё гэта на працягу аднаго дня! Максімальная колькасць балаў, якую можа набраць суперфіналіст роўная шасцідзесяці. Да выніку фіналу дадаецца вынік суперфіналу — і пераможца вызначаны.

Суперфіналістам забяспечваюцца роўныя ўмовы: усе конкурсы будуць праходзіць на сцэне, у прысутнасці журы і гледачоў. Настаўнік умее працаваць на публіку, але адна справа — клас, а іншая — поўная зала добразычлівых калег, якія спачуваюць і падтрымліваюць.

Сёння цяжка камусьці з шасцёркі лепшых аддаць перавагу. Усе — прафесіяналы высокага класа.

Галіна Пятроўна Дрокіна — настаўнік геаграфіі з беларускай гімназіі Маладзечна. Цяжка было незаўважыць Галіну Пятроўну ўжо на самапрадстаўленні, калі яна прапанавала пець усёй зале. І гэта не эфектны трук, а проста стан душы педагога, яго майстэрства, якое раскрываецца ў здольнасці знайсці партнёраў, якія суперажываюць, спачуваюць і саўдзельнічаюць. Але самае адметнае — урок па геаграфіі Беларусі, які дала настаўніца ў сярэдняй школе № 53. Настаўнікі і члены журы не заўважылі, як праляцелі 45 хвілін. Уразіла глыбокае веданне настаўнікам прадмета, псіхалагічных асаблівасцей вучняў падлеткавага ўзросту і меладычная багатая беларуская мова, якой дасканала валодае Галіна Пятроўна.

Алег Леанідавіч Леановіч — настаўнік гісторыі сярэдняй школы № 2 Слоніма. Знешне стрыманы, робіць уражанне маналіту, але абсалютна пераўвасабляецца на ўроку: добразычлівая ўсмешка, жарты, жаданне прыйсці на дапамогу вучню ў любую хвіліну, стварыць яму сітуацыю поспеху ў жаданні самарэалізавацца.

Упершыню ў конкурсе прымаў удзел настаўнік-дэфектолаг з Кадзінскай школы Магілёўскай вобласці — Вольга Іванаўна Лугоўская. Калі прысутнічаеш на яе ўроках, забываешся, што ў некаторых дзяцей ёсць адхіленні ў псіхафізічным развіцці. У дзяўчынак і хлопчыкаў загараюцца вочы, высока ўгору цягнуцца ручкі — такое вялікае жаданне адказаць настаўніку, якога вучні бачаць першы раз у жыцці.

Алена Аляксандраўна Падрубная — настаўнік рускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 10 Гомеля. Настаўнікі-славеснікі пагодзяцца, што выбраць для конкурснага ўрока раман М.Булгакава "Майстар і Маргарыта" можа толькі апантаны педагог, які разумее, што ўрок літаратуры адбудзецца тады, калі ідзеш ад слова, твора да асобы пісьменніка. А Алена Аляксандраўна ўмее гэта рабіць: невыпадкова яна ўвайшла ў склад аўтарскага калектыву па стварэнні падручніка літаратуры для 10 класа рэфармуемай школы.

Вадзім Паўлавіч Шпетны — настаўнік геаграфіі школы з дзівоснай назвай — Ланская, што на Брэстчыне. Імпэт маладосці адчуваецца ва ўсім: гульні "знаёмства", уроку, размовах з сябрамі-сапернікамі. Дзіцячыя сэрцы адкрываюцца насустрач таму, што адчуваюць: гэта шчыры настаўнік. І разам з тым — глыбіня ведаў, эрудыцыя, жаданне быць наперадзе.

Дзмітрый Мікалаевіч Чарапко — настаўнік матэматыкі Палітэхнічнай гімназіі № 6 Мінска. Ведаючы сабе цану, здольны хутка ацаніць сітуацыю і выбраць менавіта тыя формы арганізацыі навучальнага працэсу, якія дапамогуць дасягнуць жадаемага выніку. Урокі, якія правёў Дзмітрый Мікалаевіч у сярэдніх школах № 50 і № 79, былі сапраўды ўрокамі майстра.

Усе такія розныя, але аднолькава дарагія тым, хто з імі працуе, супрацоўнічае і кантактуе.

Добрыя і цёплыя словы можна сказаць пра ўсіх удзельнікаў фіналу. Няхай хтосьці з іх заняў сёмае месца, а хтосьці дваццаць другое — усе годна прадстаўлялі свае рэгіёны на Рэспубліканскім конкурсе прафесійнага майстэрства педагогаў "Крыштальны журавель-2001".

Куды цяпер паляціць наш журавель? Хто здолее яго злавіць? Пра гэта мы даведаемся вельмі хутка — 28 чэрвеня, сёння. Чыстага табе неба, крыштальны журавель, добрых пяшчотных рук, трапяткога і чулага сэрца.

Зінаіда БУЛАХАВА,
адказны сакратар журы Рэспубліканскага конкурсу, намеснік начальніка ўпраўлення навучальна-метадычнай работы Акадэміі паслядыпломнай адукацыі.

Моц і будучыня дзяржавы

29 чэрвеня ў Палацы рэспублікі адбудзецца велічнае і сімвалічнае свята краіны для выпускнікоў ВНУ — рэспубліканскі баль, які збярэ з розных куточкаў Беларусі найлепшых прадстаўнікоў інстытутаў, універсітэтаў, акадэмій. 412 былых студэнтаў стануць удзельнікамі грандыёзнага і прыгожага форуму моладзі. Будуць узнагароджаны выпускнікі, а таксама самі ВНУ. Напрыклад, вызначаны пераможцы ў намінацыях: "Самая строгая ВНУ" (установа, дзе ў гэтым годзе быў найбольшы адсеў студэнтаў), "Самая беражлівая ВНУ", самая культурная, самая вучоная і г.д.

На сёння мы маем выразны сацыяльны партрэт выпускніка-2001. Гэта чалавек, які добра авалодаў фундаментальнымі ведамі, ясна бачыць сацыяльна-эканамічныя мэты развіцця рэспублікі, мае шырокую навуковую і практычную падрыхтоўку. Гэта таксама ўмелы арганізатар, здольны прымяняць прынцыпы навуковага кіравання сацыяльна-эканамічнымі і тэхналагічнымі працэсамі. Ён умее працаваць з людзьмі, цэніць іх працу, прыслухоўваецца да думкі калег, аб'ектыўна і крытычна ацэньвае вынікі дзеяздольнасці падначаленых. Сучасны спецыяліст — асоба, якая мае высокую культуру, развіты інтэлект, гэта сапраўдны інтэлігент. Ён — будучыня нашай радзімы.

Важнай рысай сучаснага спецыяліста з вышэйшай адукацыяй з'яўляецца тое, што ён можа самастойна папаўняць атрыманыя ў ВНУ веды і мае ў гэтым пастаянную патрэбу.

Рэспубліканскі баль выпускнікоў — люстэрка нашага грамадства, у ім сабраны ўласцівасці і характарыстыкі нашага часу і жыцця.

Сёння дыпломы аб вышэйшай адукацыі атрымаюць каля 38000 выпускнікоў. З іх 32000 заканчваюць дзяржаўныя ВНУ. Ступень магістра атрымалі 412 чалавек. Падрыхтоўка спецыялістаў у гэтым навучальным годзе ажыццяўлялася па 233 спецыяльнасцях і 1070 спецыялізацыях.

Дзяржава атрымала амаль па ўсіх сферах жыццядзейнасці спецыялістаў. Для сістэмы адукацыі падрыхтавана 13900 чалавек; прамысловасці — больш за 8000 чалавек; сельскай гаспадаркі — 2850 чалавек; аховы здароўя, фізічнага выхавання і спорту 1400 чалавек; транспарту і сувязі — каля 900 чалавек, мастацтва і кінематаграфіі — каля 260 чалавек. Па эканамічных спецыяльнасцях у гэтым годзе атрымалі вышэйшую адукацыю каля 4000 чалавек.

У рэспубліканскім балі выпускнікоў прыме ўдзел Прэзідэнт нашай краіны А.Р.Лукашэнка.

Віктар ІЎЧАНКАЎ.

Штрыхі да партрэтаў суперфіналістаў

Гомельская пушкіністка

Сёння, калі чалавек, асабліва юнак, знаходзіцца ў эпіцэнтры вялікага валу інфармацыі, як важна, каб побач аказаўся той, хто возьме за руку і павядзе ў свет, дзе вучаць разумець дабро і зло, дзе "ёсць месца подзвігу" і летуценням, дзе можна стаць героем рыцарскай эпохі або зляцаць на іншую планету. Як важна, каб у жыцці школьніка быў настаўнік-майстар, разумны і ўважлівы педагог, прафесіянал, які мае глыбокія навуковыя веды, калі ён — творчая асоба.

Усе пералічаныя эпітэты ў поўнай меры вызначаюць якасці незвычайнага настаўніка рускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 10 Цэнтральнага раёна Гомеля Алены Аляксандраўны Падрубнай. Яна ў мінулым — студэнтка філалагічнага факультэта Гомельскага дзяржаўнага універсітэта. Сёння — суіскальнік пры аспірантуры на кафедры рускай літаратуры, займаецца сур'ёзнай навуковай работай, даследуе праблемы інтэграцыі па курсу рускай літаратуры. Яе навуковыя работы "Тэма абавязку ў аповесці А.С.Пушкіна "Капітанская дачка", "З гісторыі санета...", "Вольнасць" А.С.Пушкіна", "Навальніца па-над Волгай" былі апублікаваны на старонках рэспубліканскага часопіса "Руская мова і літаратура". Алена Аляксандраўна ўваходзіць у састаў аўтарскага калектыву нацыянальнага падручніка рускай літаратуры для 10 класа. Сваім вопытам педагог шчодра дзеліцца з калегамі, яна пастаянна выступае на гарадскіх семінарах, жнівеньскіх нарадах, чытае лекцыі ў абласным інстытуце павышэння кваліфікацыі і дае адкрытыя ўрокі ў час вучэбнай практыкі для яго слухачоў. У 1997 годзе гарадскім метадычным кабінетам быў абагульнены вопыт работы А.А.Падрубнай па тэме "Інтэграцыя як форма выкладання літаратуры".

Навуковай работай настаўнік-славеснік займаецца невыпадкова. Яна лічыць, што інтэграцыя дае магчымасць, з аднаго боку, паказаць вучням "свет цалкам", а з другога — вызваляе час для профільнай дыферэнцыяцыі ў навучанні і зніжае перагрузку вучняў.

Урокі Алены Аляксандраўны Падрубнай заўсёды цікавыя, а галоўнае — заўсёды эфектыўныя, бо развіваюць у дзіцяці здольнасці да цэласнага ўспрымання свету, абуджаюць уяўленне і творчую фантазію. Працуючы на ўроках у групах, яе вучні займаюцца гістарычнымі і літаратуразнаўчымі даследаваннямі, выкарыстоўваючы багаты даведачны матэрыял. У выніку яны заўсёды прыходзяць да арыгінальных і ў той жа час сур'ёзных, з навуковага пункту погляду, вынікаў. Алена Аляксандраўна запрашае на свае ўрокі і прафесійнага псіхолага. Далучэнне да псіхалогіі заснавана на глыбокім перакананні настаўніка ў тым, што і літаратура, і псіхалогія маюць адзіны аб'ект даследавання — чалавека. Літаратура як выхаваўчы прадмет без дапамогі псіхалогіі абысціся не можа. Не выпадкова літаратуразнаўцы-прафесіяналы, напрыклад, Я.Ільін, а яшчэ раней Леў Талстой, гавораць пра чалавеказнаўства, а не пра літаратуру. Дык і галоўная выхаваўчая задача — праз літаратурны вобраз дапамагчы вучням пазнаць, па-першае, сябе, а потым і навакольны свет, па-другое, знайсці сваё месца ў гэтым свеце. Пранікаючы ў псіхалогію герояў, аналізуючы яе, Алена Аляксандраўна выводзіць вучняў на шлях псіхалагічнага трэнінгу: "Я — у дапушчальных абставінах", тым самым праз эмпатычнае перажыванне фарміруючы ў вучняў сацыяльную мадэль паводзін. З гэтай мэтай яна выкарыстоўвае самыя разнастайныя формы работы: асацыятыўнае маляванне, работу з узорамі-сімваламі, прыём псіхалагічнай драматызацыі, работу з каляровай сістэмай М.Люшэра. Гэты метад Алена Аляксандраўна выкарыстала некалькі год назад падчас работы над раманам Ф.Дастаеўскага "Злачынства і пакаранне". Яе вучні, абапіраючыся на прапанаваную сістэму колеру, узнавілі псіхалагічную карціну злачынства, а выкарыстаўшы прыём псіхалагічнай драматызацыі, адказалі на вельмі цяжкія пытанні: хто правы, хто вінаваты ў тым, што здарылася з героямі (начлежнікамі) п'есы М.Горкага "На дне".

Дапамагаюць зразумець мастацкую своеасаблівасць літаратурнага твора на ўроках Алены Падрубнай і іншыя віды мастацтва: музыка і жывапіс, бо сувязь паміж літаратурай, музыкай і жывапісам носіць глыбокі і ўстойлівы характар.

Інтэграваную форму ўрокаў настаўнік выкарыстоўвае і на ўроках знаёмства з геаграфіяй і асаблівасцямі творчасці пісьменнікаў і паэтаў з мэтай стварэння карціны творчасці мастакоў слова, уключанай у кантэкст эпохі.

У сваёй практыцы А.Падрубная выкарыстоўвае таксама і сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі, якія дазваляюць ёй максімальна аб'ектыўна правяраць веды вучняў з дапамогай тэстаў.

Такім чынам, ідэя інтэграцыі, ажыццяўляемая на практыцы настаўнікам Аленай Падрубнай, дапамагае рэалізаваць творчыя здольнасці вучняў, раскрывае іх духоўны патэнцыял, спрыяе стварэнню свету больш даверлівых адносін, атмасферы супрацоўніцтва, заснаванай на калектыўнай дзейнасці мыслення. Такім чынам ствараюцца ўмовы для развіцця індывідуальнасці, для праяўлення асобаснага пачатку вучня. А гэта і ёсць галоўная задача настаўніка. І добра, калі настаўнік сам з'яўляецца творчай асобай, мае свой почырк і стыль. Такім прыкладам можа служыць Алена Аляксандраўна Падрубная, якая стварыла педагагічную тэхналогію, прадаўжае яе развіваць, знаходзіцца ў пастаянным творчым пошуку.

Вольга НАСОНАВА,
метадыст Гомельскага дзяржаўнага абласнога інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў адукацыі.

З іскрынкі творчасці — у агонь майстэрства

У чаканні другога з'езда настаўнікаў з усё большай пастаянай надзённасцю паўстаюць перад намі, настаўнікамі, пытанні:

— Як стварыць камфортнае адукацыйнае асяроддзе ў агульнаадукацыйнай навучальнай установе і для вучня, і для настаўніка?

— Як павысіць эфектыўнасць прававога статуса і эканамічнай базы адукацыі?

—Якімі прафесійнымі якасцямі павінен валодаць сучасны настаўнік?

Яшчэ ў 1969 годзе, выступаючы на Усерасійскім з'ездзе настаўнікаў, В.А.Сухамлінскі казаў: "Калі настаўнік слабы, калі яго асабістыя веды адстаюць ад развіцця навукі, то яго слабасці пяройдуць у будучыню праз яго вучняў. Нічога горшага за гэта быць не можа. У той жа час добры настаўнік таксама прадаўжае сябе, свае веды, свае добрыя якасці ў сэрцах і розумах сваіх выхаванцаў. І няма нічога больш высакароднага за гэтую місію".

Аналізуючы гэтыя словы, разумееш, як гэта актуальна сёння. Наколькі высокі прафесійны ўзровень настаўніка, настолькі будзе дасканалай адукацыйная прастора школы, якая накіравана на раскрыццё прыродных здольнасцяў асобы дзіцяці. Тады выключную ролю ў школьнай адукацыі набывае фігура настаўніка і стан навукова-метадычнай работы, якая з'яўляецца асноўным фактарам інтэнсіфікацыі выкладчыцкага працэсу і росту прафесійнага майстэрства настаўніка.

А наколькі эфектыўна распрацавана адукацыйная прастора ў політэхнічнай гімназіі № 6 Савецкага раёна Мінска, можа сведчыць той факт, што суперфіналістам Рэспубліканскага конкурсу прафесійнага майстэрства "Крыштальны журавель-2001" стаў выкладчык матэматыкі гімназіі Дзмітрый Мікалаевіч Чарапко, які мае ўсяго сем год настаўніцкага стажу.

Для мяне як дырэктара важна было прасачыць за тымі змяненнямі, якія адбыліся з Дзмітрыем, удзельнікам і пераможцам гімназічнага, раённага і гарадскога конкурсаў. Гэта больш упэўненая паходка, а ў сувязі з нараджэннем дачкі ў самым "гарачым" перыядзе конкурсу — паяўленне заклапочанасці на твары. Аднак мяне больш за ўсё цікавіла ўнутранае прафесійнае станаўленне настаўніка, які прайшоў паўгадавы цярністы шлях канкурсанта. Сваімі думкамі я вырашыў падзяліцца з Дзмітрыем Мікалаевічам. Сумесны прагляд і абмеркаванне відэазапісу конкурсных урокаў, выступленняў і прадстаўленняў ідэй Дзмітрыя і творчай групы выкладчыкаў гімназіі, якія працавалі не толькі над стварэннем праектаў, але і непасрэдна ўдзельнічалі ў конкурсных выступленнях, пераканаўча даказалі, што выбраны шлях удасканалення выкладчыцкага майстэрства настаўніка ў гімназіі найбольш аптымальны.

Падчас размовы з Дзмітрыем Мікалаевічам я ўсё больш пераконваўся, што іскрынкі творчасці маладога, таленавітага педагога ператвараюцца ў пылаючы агонь педагагічнага майстэрства, які дорыць вучням магчымасць адчуваць радасць адкрыцця новых ведаў, уменне і жаданне сумнявацца, спрачацца, шукаць і дамагацца пастаўленай мэты. Мы прыйшлі да высновы, што, здавалася б, звычайныя ўрокі, якія правodзіў Дзмітрый Мікалаевіч у рамках конкурсу, на якіх дзеці вывучаюць тэарэтычны матэрыял, рашаюць задачы, пішуць матэматычныя дыктоўкі, праводзяць даследаванні — гэта і ёсць педагагічная творчасць. Калі праца настаўніка зліваецца з працай вучня, цесна пераплятаюцца іх думкі, адчуванні, воля, іншыя чалавечыя якасці — вырашаецца і галоўная задача адукацыі і выхавання — развіваюцца творчыя здольнасці вучняў.

Я ўпэўнены, што якасць адукацыі залежыць ад многіх фактараў:

— ведання настаўнікам прадмета, яго кругагляду і эрудыцыі;

— навукова-метадычнай падрыхтоўкі настаўніка;

— інтэлектуальнага жыцця ў сям'і (у Дзмітрыя Мікалаевіча жонка — настаўнік матэматыкі);

— запатрабаванасці творчасці ў педагагічным калектыве;

— матывацыйна-стымулюючай падтрымкі педагога-наватара праз сістэму конкурсаў прафесійнага майстэрства і адпаведнага заахвочвання дзейнасці творчага педагога.

Прыярытэтным напрамкам развіцця школы з'яўляецца стварэнне ўмоў для фарміравання інтэлектуальна развітай асобы, здольнай да самаўдасканалення, самапазнання і самарэалізацыі ў віртуальным свеце.

Казімір ФАРЫНО,
дырэктар політэхнічнай гімназіі № 6 Мінска, кандыдат педагагічных навук, заслужаны настаўнік Рэспублікі Беларусь

Праект

Край мой родны

Агульныя палажэнні

1. Гэтая праграма разлічана для арганізацыі заняткаў па выбары з мэтай паглыблення ведаў па гісторыі;

2. Курс "Край мой родны" з'яўляецца складаемай часткай адукацыйнай галіны гісторыі і пабудаваны з улікам мясцовых сацыяльна-культурных асаблівасцяў і традыцый;

3. Прагназуемая якасць падрыхтоўкі вучняў пасля выканання праграмы: паглыбленне ведаў па прадмету; авалоданне спецыяльнымі гістарычнымі ўменнямі, у тым ліку навукова-даследчымі; станаўленне чалавека-патрыёта і грамадзяніна.

Матывацыя і падставы стварэння праграмы

Як вядома, базавы кампанент — гэта мінімальна неабходны аб'ём зместу вучэбнага матэрыялу, які вывучаецца ў школе. Гэтая праграма варыянтнай часткі вучэбнага плана створана зыходзячы з запатрабаванняў вучняў і іх бацькоў.

Прынцыпы арганізацыі:

1. Пераемнасць базавай і варыянтнай часткі вучэбнага плана;

2. Аптымізацыя ўзроўню ўзаемаадносін асобы, школы і дзяржавы;

3. Адэкватнасць праграмы "Край мой родны" рэальнаму стану адукацыйнай практыкі, мэтам і задачам гістарычнай адукацыі;

4. Курс прадугледжвае добраахвотны выбар яго вучнямі і бацькамі.

Прынцыпы сумеснай дзейнасці настаўніка і вучняў пры выкананні праграмы "Край мой родны" — Свабода, Самастойнасць, Сатворчасць.

Мэты

Мэтамі варыянтнай часткі вучэбнага плана ў адукацыйнай галіне гісторыі з'яўляюцца:

— фарміраванне каштоўнасных арыенціраў асобы: патрыятызм, нацыянальная самасвядомасць, свабода, творчасць, супрацоўніцтва, павага да гістарычных каранёў;

— засваенне важнейшых гістарычных асаблівасцяў развіцця роднага краю, якія вызначылі яго дасягненні ў матэрыяльнай і духоўнай культуры;

— забеспячэнне павышэння ўзроўню якасці гістарычнай адукацыі;

— фарміраванне асобасных перакананняў вучняў на аснове выхавання павагі да гістарычных і культурных традыцый малой радзімы.

Задачы

Варыянтная частка вучэбнага плана ў адукацыйнай галіне гісторыі, зыходзячы з мэтаў, прадугледжвае:

— узбагачэнне вучняў ведамі аб важнейшых працэсах, з'явах, падзеях, асобах у гісторыі свайго краю;

— стварыць умовы, якія дазваляюць вучням усвядоміць своеасаблівасць свайго рэгіёна, і выхаваць адказнасць за лёс краю і ўсёй Беларусі;

— развіццё у вучняў агульнавучэбных і спецыяльных гістарычных уменняў, у тым ліку гістарычнае мысленне, сродкамі выканання варыянтнай часткі вучэбнага плана;

— навучыць вучняў уменню знаходзіць прычынна-выніковыя сувязі ў гістарычных працэсах, вызначаць і ацэньваць фактары, якія абумовілі асаблівасці развіцця свайго рэгіёна;

— навучыць вучняў суадносіць гісторыю роднага краю і гісторыю Беларусі і свету;

— праз вывучэнне гісторыі малой радзімы садзейнічаць выхаванню свядомага чалавека-патрыёта, адказнага грамадзяніна, які добразычліва ставіцца да культуры і звычаяў свайго і іншых народаў.

Варыянтная частка вучэбнага плана прызначана для базавай школы. Гістарычныя падзеі, з'явы, працэсы прадстаўлены падзейна-храналагічным радам. Курс разлічаны на 35 гадзін у год на кожны клас па рашэнню і пры ўмове выбару вучнямі. Магчымы змены ў залежнасці ад колькасці гадзін школьнага кампанента ў пэўным класе.

Алег ЛЕАНОВІЧ,
настаўнік сярэдняй школы № 2 Слоніма.

Штрыхі да партрэтаў суперфіналістаў

Шлях да дзіцячага сэрца

У апошнія гады абвастрыліся сацыяльныя, эканамічныя, дэмаграфічныя, экалагічныя праблемы, рэзка змянілася становішча развіцця дзяцей. У сувязі з гэтым асаблівую сацыяльную і педагагічную значнасць набывае ўкараненне ў сістэму традыцыйнай школы класаў інтэграванага навучання як аднаго з актыўных форм аказання такім дзецям дэфектолагічнай дапамогі.

Карэкцыйна-педагагічную работу з вучнямі 4 класа інтэграванага навучання Кадзінскай сярэдняй школы Магілёўскага раёна праводзіла вопытны настаўнік-дэфектолаг Вольга Іванаўна Лугоўская. Гэта педагог незвычайнага цярпення, зайздроснай настойлівасці, пачуцця адказнасці, здольнасці не падаць духам, асаблівага педагагічнага такту. І самае галоўнае, што яна верыць у дзяцей, у іх патэнцыяльныя магчымасці, якія можна рэалізаваць толькі пры добразычлівай падтрымцы настаўніка.

Вольга Іванаўна лічыць, што карэкцыйна-педагагічная дапамога дзецям з асаблівасцямі ў развіцці з'яўляецца перадумовай для паспяховага навучання і выхавання ў сярэднім звяне. І чым раней пачнецца карэкцыйная работа, тым эфектыўней будзе яе вынік. Вучняў 4 класа Вольга Іванаўна навучае трэці год. Настаўніца распрацавала спецыяльную праграму карэкцыйных заняткаў, якая дазваляе сістэматычна працаваць з ведамі і практычным вопытам дзяцей, актывізаваць іх пазнавальную дзейнасць, развіваць у іх назіральнасць, увагу, памяць, мысленне, эмацыянальна-валявую сферу, а значыць, павышаць узровень агульнага развіцця.

Ключавым момантам у развіцці дзіцяці з'яўляецца мова. Лагічна правільная, вобразная мова — паказчык стройнасці работы розуму. Таму Вольга Іванаўна не толькі працуе над пастаноўкай гукаў, карэкцыяй плаўнасці, рытму і іншых моўных расстройстваў, але і прапануе дзецям упрыгожваць сваю мову фразамі з памяткі:

— Я мяркую, я думаю...
— Будзь ласкава, паўтары яшчэ раз...
— Я думаю, што ты памыляешся...
— Ты не магла б даказаць тое, што сказала...

Інтэграцыя — складаны і доўгі працэс, у якім важную ролю выконваюць здаровыя вучні, таму формай працы, якая спалучаецца, сталі ўрокі-тандэмы. На такіх уроках дзеці з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця атрымліваюць магчымасць удзельнічаць у гутарцы, падчас якой яны ставяцца адзін да аднаго як роўныя, хоць і маюць розныя магчымасці і здольнасці.

Заслугоўвае ўвагі методыка работы настаўніка па фарміраванні правільных вылічальных навыкаў і навыкаў граматнага пісьма. Галоўнай умовай рэалізацыі сваіх ідэй Вольга Іванаўна лічыць камплектаванне і алгарытмізацыю, якія дазваляюць дзецям з асаблівасцямі развіцця ўключаць у сваю работу розныя віды памяці: зрокавую, слыхавую, асацыятыўную, маторную. З гэтай мэтай выкарыстоўваюцца спецыяльна падрыхтаваныя схемы і перфакарты.

Пры такой арганізацыі дзейнасці дзецей Вользе Іванаўне ўдалося дабіцца значных вынікаў: у цяперашніх выпускнікоў чацвёртага класа інтэграванага навучання дастаткова сфарміраваны разумовыя аперацыі (абагульненне, аналіз, абстрагаванне), павысілася моўная актыўнасць, багаты слоўнікавы запас, выказванні дзяцей носяць элементы развагаванняў, выявілі цікавасць да вучэбнай дзейнасці, напрацоўваецца максімальнае выкарыстанне "зоны бліжэйшага развіцця", сфарміраваны навыкі чытання, пісьма, ліку, значна знізілася колькасць арфаграфічных памылак, усе вучні ў поўным аб'ёме засвойваюць праграмны матэрыял па ўсіх дысцыплінах пачатковай школы.

Выкладчык адчувае незвычайнае задавальненне, калі з "няздольных" дзяцей вырастаюць людзі, якія вераць у свае сілы, умеюць радавацца жыццю.

Вольга Іванаўна дзеліцца сваім вопытам з калегамі, прымае ўдзел у раённых семінарах, метадычных аб'яднаннях, праводзіць кансультацыі для маладых спецыялістаў свайго профілю, бацькоў. Яна заўсёды ў творчым пошуку шляху да кожнага дзіцячага сэрца.

Святлана САЛАМАХІНА,
метадыст метадычнага кабінета Магілёўскага раённага аддзела адукацыі

Урок пачынаецца з сатворчасці

Алег Леанідавіч Леановіч сем гадоў працуе настаўнікам ў сярэдняй школе № 2 Слоніма, а некалі быў яе выхаванцам.

Шлях станаўлення настаўніка быў няпросты. Скончыўшы універсітэт, ён, нібы сасуд, быў запоўнены ведамі, і лічыў, што чым больш пакажа і раскажа на ўроку, тым лепш яго прадмет будуць ведаць дзеці. Але неўзабаве гэтыя ілюзіі зніклі. Аналізуючы сваю дзейнасць, Алег Леанідавіч зразумеў, што нават добра падрыхтаваны ўрок часам дае вельмі нізкую эфектыўнасць засваення ведаў. Гэта прымусіла перагледзець суадносіны паміж настаўнікам і вучнем і прыйсці да высновы, што вучань павінен стаць суб'ектам у навучальна-выхаваўчай дзейнасці, што вучань — гэта не інфармацыйная машына, якая бессэнсоўна ўспрымае і захоўвае любую інфармацыю, а перш за ўсё чалавек, для якога гэта інфармацыя павінна быць зразумелай, даступнай і асобаснзначнай.

Сваё педагагічнае крэда ён выказвае словам — сатворчасць. Менавіта сатворчасць з'яўляецца для яго найвышэйшай формай супрацоўніцтва. Але асноўнай формай сатворчасці настаўнік лічыць урок. На яго ўроках сатворчасць ажыццяўляецца як сумесная развіваючая дзейнасць настаўніка і вучняў, якая замацавана ўзаемаразуменнем, пранікненнем у духоўны свет адзін аднаго, сумесным аналізам ходу і вынікаў гэтай дзейнасці. У яго арсенале разнастайныя формы правядзення ўрокаў: лекцыі, семінары, нестандартныя ўрокі. І ўсё ж такі перавагу ён аддае дыялагічным формам, у аснове якіх канструктыўнае ўзаемадзеянне паміж настаўнікам і вучнямі. Дыялог для яго — лепшая форма дзейнасці па сумесным пошуку ісціны. Ён імкнецца, каб урок гісторыі набываў такую форму ўзаемадзеяння, калі пункт гледжання настаўніка — адзін з мноства прадстаўленых у працэсе абмеркавання той альбо іншай праблемы. Пазіцыя настаўніка тут раўнаважна іншым пазіцыям і не можа быць аспрэчана. Меркаванне ўвогуле не ацэньваецца па шкале "правільна — няправільна". Удзельнікі палілога могуць выказваць любы пункт гледжання, але пры ўмове, што ён даказальны. Доказамі з'яўляюцца факты гісторыі. Ацэньваецца і ўменне выказваць сваё меркаванне. Каб урок-даследаванне прайшоў паспяхова, сатворчасць пачынаецца ў Алега Леанідавіча са стадыі падрыхтоўкі. Выбіраючы праблему для абмеркавання, ён зыходзіць са зместу вывучаемага матэрыялу, вучэбных праграм. Цікавыя і вучням, і настаўніку праблемы з'яўляюцца дадатковай матывацыяй на ўроках Алега Леанідавіча Леановіча.

Напрыклад, пры вывучэнні тэмы ён прапануе вучням падумаць над двума-трыма пытаннямі, якія прадугледжваюць неадназначнасць вырашэння шэрагу праблем. З дапамогай праблемных пытанняў ён стварае на ўроку праблемныя сітуацыі, а ўрок — сукупнасць такіх сітуацый.

Адыходзячы ад традыцыйнага размяшчэння вучняў, парты стаяць у тры рады да ўтварэння круга, настаўнік дае ім магчымасць сапраўднай роўнасці ў адносінах. У крузе няма першых ці апошніх, няма начальнікаў і падпарадкаваных. Тут пункт гледжання кожнага мае права на жыццё. Круг — гэта мацнейшы спосаб стварэння агульнай псіхалагічнай прасторы. Ён "кліча" ўсіх вучняў паўдзельнічаць у агульнай рабоце.

Для больш асэнсаванага разумення матэрыялу і развіцця ўмення планаваць сваю дзейнасць А.Л.Леановіч прапануе вучням ставіць мэту, зыходзячы з тэмы ўрока і фармуляваць праблемы, якія цікавяць вучняў і становяцца ядром праблемнай сітуацыі на ўроку.

Сатворчасць немагчыма без адчування вучнямі сваёй асаблівай пазіцыі. Але яна не ўзнікае аўтаматычна. Таму настаўнік імкнецца падтрымаць выказванні, якія пачынаюцца са слоў: "Я думаю...", "Я лічу...", "Я не згодзен...".

Алег Леанідавіч Леановіч першы ў школе і адзін з першых у горадзе, хто адмовіўся ад класна-ўрочнай сістэмы і перайшоў да прадметна-ўрочнай арганізацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу, што дало вучням свабоду для самаактуалізацыі і самарэалізацыі. Невыпадкова, што яго вучні ўдзельнічалі ў абласной канферэнцыі маладых краязнаўцаў у Гродна. Матэрыялы даследавання ўвайшлі ў зборнік па выніках канферэнцыі. Каманда "Слонімскія князёўны" пад яго кіраўніцтвам паспяхова прыняла ўдзел у абласным конкурсе "Галасы гісторыі". Яго вучні таксама ўдзельнічаюць у гарадскім і школьным навуковых таварыствах.

Алег Леанідавіч не толькі прыцягвае да творчай работы вучняў, але і сам займаецца даследчай работай. У чэрвені 2000 года ён удзельнічаў у Міжнароднай навуковай канферэнцыі "Магнаты Вялікага княства Літоўскага як мецэнаты культуры", дзе выступіў з дакладам "Праблемы мецэнацтва ў выкладанні курса гісторыі Беларусі".

З вопытам работы Алега Леанідавіча знаёмяцца ахвотна, бо непаўторная атмасфера ўзаемаадносін вучняў і настаўнікаў, якая без бачных намаганняў уключае вучняў у творчую работу, цікавіць усіх. Глыбокае веданне прадмета, высокі інтэлект, нетрадыцыйны падыход да зместу выкладання, вялікая павага да гісторыі свайго народа, дасканалае валоданне беларускай мовай, цікавая сатворчасць з вучнямі і калегамі з'яўляюцца асновай яго іміджу ў школе і ў горадзе.

У планах Алега Леанідавіча Леановіча — развіццё наладжаных сувязей з Беларускім дзяржаўным універсітэтам, выкладчыкі якога ўжо два гады плённа працуюць з яго вучнямі, а таксама развіваць і ўдасканальваць сваё педагагічнае майстэрства.

Ганна СІНЯК,
дырэктар сярэдняй школы № 2 Слоніма з музычна-харавым і агульнаэстэтычным ухілам.

У яе свая філасофія

Шлях да педагагічнай дзейнасці ў Галіны Пятроўны Дрокінай пачаўся ў 1964 годзе. Маладзенькая дзяўчынка пасля заканчэння васьмі класаў атрымала пасведчанне і падала заяву ў Гродзенскае музычна-педагагічнае вучылішча. Нечакана для ўсіх пасля заканчэння яго з адзнакай яна паступіла ў Беларускі дзяржаўны універсітэт на геаграфічны факультэт, дзе спецыялізавалася па эканоміцы, турызму і метадах арганізацыі экскурсійнай справы. Нягледзячы на тое, што Галіна Пятроўна не марыла асвойваць настаўніцкую прафесію, праз нейкі час лёс усё ж прывёў яе да школьнага ганка. Але гэта была ўжо не дзяўчына-выпускніца, а ўзбагачаны ведамі і жыццёвым вопытам чалавек. Урокі настаўніцы праходзілі на высокім творчым узроўні.

Сёння Галіна Пятроўна — майстар сваёй справы. На ўрокі да яе за набыццём вопыту збіраюцца настаўнікі горада, і не толькі. Слухачы курсаў Мінскага абласнога інстытута павышэння кваліфікацыі з цікавасцю знаёмяцца з методыкай выкладання геаграфіі настаўніцы і выказваюць словы ўдзячнасці і захаплення.

А самае галоўнае — трэба бачыць зацікаўленасць вучняў. На ўроках яны натхнёныя, прагныя да ведаў. Галіна Пятроўна ўмее падахвоціць вучняў, арганізаваць самастойную працу. Артыстычнасць, глыбокая культура, дапамагаюць ёй у рабоце. Высокі прафесіяналізм, а таксама пачуццё гумару і знаходлівасць спрыяюць выхаванню ў вучняў разумення значнасці прадмета геаграфіі, цікавасці да яго. Глыбокая матывацыя ўрокаў настаўніцы праяўляецца ў выкарыстанні звестак аб родным краі. Краязнаўчы падыход ажыццяўляецца суадносна з вывучаемай тэмай. Выкладанне прадмета ў цеснай сувязі з жыццём працягваецца ў час падарожжаў і вандровак. Вось дзе спатрэбілася музычна-педагагічная адукацыя. Дзеці разам з настаўніцай пашыраюць геаграфічныя веды з дапамогай танцаў і песень.

З 1995 года Галіна Пятроўна пачала працаваць над праблемай паглыблення сістэмы эканамічных ведаў у курсе школьнай геаграфіі. І сёння яна акрамя геаграфіі выкладае эканоміку ў профільных класах, вядзе спецкурс "Асновы эканамічных ведаў". Яе вучні абараняюць даследчыя работы на гімназічных канферэнцыях.

Плённая праца чалавека заўсёды мае добрыя вынікі. Вучні Г.П.Дрокінай — пераможцы на гарадскіх, абласных і рэспубліканскіх алімпіядах настаўнікаў. Праславіў імя настаўніцы Маладзечанскай гімназіі вучань 9 класа Дзіма Міцюлька, які заняў другое месца на Рэспубліканскай алімпіядзе па геаграфіі.

Для аптымальнай арганізацыі вучэбнага працэсу штогод папаўняецца новым абсталяваннем кабінет геаграфіі. Шмат намаганняў Галіна Пятроўна прыклала для яго абнаўлення. Сабраная за апошнія гады відэатэка стымулюе пазнавальную дзейнасць вучняў.

Актыўнасць настаўніцы накіравана на фарміраванне ў дзяцей навыкаў самаацэнкі вучэбнай дзейнасці як асновы ўмення вучыцца. Г.П.Дрокіна бачыць кожнага вучня на ўсіх этапах дзейнасці. Кіраванне развіццём вучня ажыццяўляецца ў першую чаргу праз аналіз яго дзейнасці, праз асэнсаванне ім самім спосабаў яе арганізацыі. У гэтым выпадку і настаўнік, і вучань — аднадумцы ў даследчай дзейнасці. Авалоданне ведамі на ўроках Г.П.Дрокінай з надакучлівых паўтарэнняў і зуброжкі ператвараецца ў працэс інтэнсіўнага разумовага развіцця. Галіна Пятроўна разумее, што гэта асноўны шлях школьніка да самапазнання і развіцця свайго інтэлекту, чаго і патрабуе сучасная школа.

Дзякуючы багатаму вопыту работы і творчаму падыходу да сваёй справы Галіна Пятроўна ўжо два гады ўзначальвае кафедру грамадска-прыродазнаўчых дысцыплін. Сёння работа кафедры накіравана на вывучэнне і апрабацыю модульнай тэхналогіі. Настаўніца надае вялікую ўвагу фарміраванню разумовай самастойнасці гімназістаў. Яна вучыць іх самастойна ставіць мэту і планаваць сваю дзейнасць, ажыццяўляць самакантроль і самаацэнку.

Напэўна, чытачам хацелася б сустрэцца з гэтай цудоўнай настаўніцай. І нездарма. Бо яна яшчэ і неардынарны чалавек, адкрыты і добразычлівы, вельмі любіць сваю Беларусь, добра ведае яе культуру і традыцыі, прыгожа выкладае свой прадмет на беларускай мове.

Кожная мінута размовы з Галінай Пятроўнай прыносіць радасць і духоўна ўзбагачае. Нездарма яна карыстаецца павагай калег.

Поспехамі Галіны Пятроўны ганарыцца не толькі гімназія, але і яе сям'я. Дарэчы, яе дачка заканчвае музычна-педагагічны факультэт БДПУ імя М.Танка, а сын — студэнт трэцяга курса БДУІР факультэта камп'ютэрных сістэм і сетак.

На думку Г.П.Дрокінай, развіццё асобы адбываецца цэласна, у адзінстве розуму, пачуццяў, душы і цела. Гэтая філасофія настаўніцы глыбока прадумана і паказвае яе таленавітасць.

Алена ЗЫЛЬ,
метадыст Мінскага абласнога інстытута павышэння кваліфікацыі педагогаў.

Пчолы вядуцца ў добрых людзей

— Я заўсёды буду настаўнікам і ніколі пра гэта не пашкадую, — так сказаў аб сваім педагагічным крэда Вадзім Паўлавіч Шпетны, настаўнік геаграфіі Ланскай сярэдняй школы Маларыцкага раёна ў фінале Брэсцкага абласнога конкурсу "Настаўнік года — 2001".

На яго думку, галоўнае і бясспрэчнае, з чаго пачынаецца настаўнік, — гэта любоў да дзяцей, школы, жаданне дапамагчы ім стаць лепшымі.

Свае адносіны з вучнямі Вадзім Паўлавіч будуе ў цесным супрацоўніцтве, заўсёды можа стварыць спрыяльную атмасферу на ўроку, дзе кожны ўдзельнічае, назірае, параўноўвае, робіць вывады, развівае імкненне давесці справу да канца, атрымлівае задавальненне ад выніку.

Прысутнічаеш на ўроку Вадзіма Паўлавіча і здаецца, што ўсё яму даецца лёгка і проста, што ён - чалавек удачлівы, вельмі таленавіты. Усё гэта так, усё гэта вынік вялікай штодзённай працы над сабой.

За сем год настаўніцкай працы ў школе ён стаў аспірантам Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя М.Танка, членам рэспубліканскай асацыяцыі настаўнікаў-даследчыкаў і абласной творчай групы настаўнікаў геаграфіі. Ім распрацаваны аўтарскія праграмы для 9, 10 класаў. Праграма факультатыўнага курса для 7-8 класаў "Краіназнаўства" рэкамендавана для выкарыстання інструктыўна-метадычным пісьмом Міністэрства адукацыі.

Вадзім Паўлавіч працуе над стварэннем методыкі вывучэння краін у 7-8 класах і наступным увядзеннем яе ў працэс навучання геаграфіі. Ён неаднаразова выступаў па гэтай праблеме на з'ездах, канферэнцыях, курсах перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі настаўнікаў у Брэсце і ў Мінску.

Настаўнік дзеліцца сваім вопытам на старонках метадычных выданняў для настаўнікаў геаграфіі ў нашай краіне і Расіі, з'яўляецца лаўрэатам усеагульнай завочнай алімпіяды па геаграфіі, якая праводзіцца пад эгідай газеты "Геаграфія" (Расія).

Рукамі яго ў школе створаны кабінет геаграфіі, які па выніках раённага агляду гэтага вучэбнага года прызнаны лепшым. Свой прадмет ён выкладае на паглыбленым узроўні.

Вучэбна-выхаваўчы працэс Вадзім Паўлавіч разглядае з пазіцыі гуманізацыі адукацыі і асобасна арыентаванага падыходу ў навучанні. Шырока выкарыстоўвае інавацыйны вопыт у галіне методыкі выкладання, добра спалучае яго з традыцыйнымі падыходамі. Кожнага вучня Вадзім Паўлавіч ставіць на пазіцыю суб'екта працэсу навучання, уключае яго ў пастаянныя ўзаеміны, актыўную пазнавальную дзейнасць і самастойную творчую работу. Педагагічныя майстэрні, методыка педагагічнага малявання, праблемнае вывучэнне, калектыўная мысліцельная дзейнасць, дзелавыя гульні — вось далёка не поўны пералік тых формаў, метадаў і методык, якія В.Шпетны выкарыстоўвае на сваіх уроках.

Вялікую ролю Вадзім Паўлавіч надае пазаурочнай рабоце, лічачы яе важным звяном школьнай геаграфічнай адукацыі, асабліва ў сельскай мясцовасці.

Настаўнік аптымальна выкарыстоўвае магчымасці прадмета для правядзення пазакласнай работы. У школе выпускаецца штомесячная геаграфічная газета "TERRA INCOGNITA", у рамках якой праходзіць ўнутрышкольная завочная алімпіяда сярод вучняў, праводзяцца геаграфічныя вечарыны, гульні. Вучні з задавальненнем робяць геаграфічныя паходы і экскурсіі.

Сярод вучняў Вадзіма Паўлавіча ніколі не было непаспяваючых, асноўная адзнака "4" і "5", дзеці штогод перамагаюць на раённых, абласных і рэспубліканскіх алімпіядах.

Галоўная задача як настаўніка прадметніка, па словах Вадзіма Паўлавіча, зрабіць урокі геаграфіі "паэзіяй". Рашэнню гэтай праблемы ён прысвяціў сябе. Ён лічыць, што толькі зрабіўшы свой прадмет цікавым і даступным для кожнага, можна потым выходзіць на рэалізацыю ідэй гуманізацыі і асобасна арыентаванага падыходу да навучання. Бо гуманізацыя адукацыі забяспечваецца асобаснай уключанасцю дзіцяці ў выхаваўчы працэс. Методыка выкладання арыентавана на вучняў, якія цікавяцца геаграфіяй і жадаюць ведаць гэты прадмет на больш высокім узроўні.

У рамках рэалізацыі ідэй гуманізацыі адукацыі быў праведзены эксперымент па ўкараненні рэйтынгавай сістэмы ацэнкі ведаў, які даў станоўчыя вынікі.

Я люблю сваю работу, для мяне гэта і хобі, і захапленне, — гаворыць Вадзім Паўлавіч. — Я люблю дзяцей, жадаю дапамагчы ім вучыцца з задавальненнем, таму я ўвесь час прыдумваю і эксперыментую.

"Дзякуючы Вадзіму Паўлавічу я ўжо студэнт БДУ, хаця толькі пачаў здаваць школьныя экзамены, — гаворыць Іван Крэнь, выпускнік школы, які ў гэтым годзе атрымаў дыплом I ступені Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь за высокія вынікі ў рэспубліканскай алімпіядзе па геаграфіі. — Нам пашанцавала, што ў нас такі настаўнік. Ён навучыў нас здароваму ладу жыцця, любіць спорт, песні пад гітару каля кастра падчас шматлікіх паходаў і турзлётаў".

А месца ў Ланскай сапраўды дзівоснае. У школьным двары спяваюць салаўі, побач на возеры па-хатняму ўтульна адчуваюць сябе прыгажуны-лебедзі. Магчыма, таму столькі цікавасці ў дзяцей і настаўніка: і музыка, і аўтарскія песні, і фатаграфія, і спорт, і стварэнне карцін, якімі захапляецца Нэллі Андрэеўна, настаўніца школы, жонка Вадзіма Паўлавіча.

Але самы любімы занятак у вольную гадзіну — гэта пчолы. Па словах Вадзіма Паўлавіча, праца цікавая, радасная, прыемная, якая ўзбагачае духоўна і робіць высакародным. Гэта сімвал чысціні нораваў, парадку, працаздольнасці. Без гэтага хобі, напэўна, не былі б выпрацаваны вельмі важныя якасці, якія так неабходны педагогу. Бо, як гавораць у народзе, у дурных людзей пчолы не вядуцца.

Вось такі ён — малады, таленавіты настаўнік. Улюбёны ў сваю справу, дзяцей.

Кацярына АЛЕСІК,
спецыяліст Маларыцкага раённага аддзела адукацыі.

Адукацыйныя праекты — "У новае стагоддзе з новымі..."

Школа будучага — "Кімберліт"

Сёння шмат гавораць пра неабходнасць далейшага рэфармавання школы. Але гэта зусім не азначае, што трэба перакрэсліць усё, што ёсць у сучаснай школе, усё парушыць і пачаць будаванне на руінах.

Якой жа будзе школа будучыні? Свой праект я засноўваю на існуючай школе, якая знаходзіцца ў сельскай мясцовасці, змяняючы падыходы, прынцыпы арганізацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу.

Школа-комплекс носіць назву "КІМБЕРЛІТ". Кімберліт - гэта цвёрды мінерал з украпінамі алмазаў. У адносінах школы слова кімберліт расшыфроўваецца так: калектыў сапраўднай міласэрнасці, бескарыслівых аднадумцаў, гасцінных, цікаўных шукацеляў творчасці.

Школа складаецца з 4 ступеняў: "Мацярынская школа" — ад нараджэння да 6 год. "Школа адкрыццяў" — 1-4 класы. "Школа жыццёвых уменняў і навыкаў" — 5-7 класы. "Школа талентаў і творцаў" — 8-10 класы.

Мэта школы "Кімберліт": падрыхтаваць, выхаваць асобу, здольную да асэнсаванага выбару прафесіі, з улікам рэальных магчымасцяў, інтарэсаў, схільнасцяў, здольную да актыўнага пераўтварэння навакольнага асяроддзя, захавання і прымнажэння прыродных багаццяў, развіцця народнай гаспадаркі. Асобу, якая прапагандуе здаровы лад жыцця, валодае камунікатыўнымі навыкамі, здольная да самаразвіцця і самаўдасканалення.

Школа "Кімберліт" мае прыярытэтныя накірункі,

1. Прызнанне факта, што ўсе дзеці, уключаючы дзяцей з асаблівасцямі пасіхафізічнага развіцця, могуць навучацца сумесна з усімі дзецьмі і паспяхова.

2. Прынцып індывідуальна-асобаснага падыходу, прызнанне унікальнасці асобы кожнага дзіцяці.

3. Варыянтнасць зместу выхавання, які мае на ўвазе паглыбленае вывучэнне прадметаў, якія задавальняюць індывідуальна-асобасныя асаблівасці, пры захаванні базавага кампанента.

4. Стварэнне спрыяльнага, камфортнага асяроддзя, дзе дзіця развіваецца і выхоўваецца.

5. Стварэнне ўмоў, якія забяспечваюць захаванне здароўя дзіцяці, выключаючы якое-небудзь насілле ў адносінах да вучняў і садзейнічаюць памяншэнню абавязковай вучэбнай нагрузкі на дзяцей, пашыраючы магчымасць для іх творчай дзейнасці, для заняткаў па выбары.

"Мацярынская школа" і "Школа адкрыццяў" абагульнены ў падкомплекс "ДАР" (дыягностыка, адаптацыя, рэабілітацыя). Сюды можа прывесці сваё дзіця кожная сям'я, калі тое не наведвае дзіцячы сад. У дыягностыцы прымаюць удзел педагог, медыцынскі работнік, псіхолаг, дэфектолаг.

Пры аналізе перыяду адаптацыі ўлічваюцца наступныя аспекты: псіхафізіялагічны (ступень стамляемасці, ацэнка самаадчування ўмоў навучання); сацыяльна-псіхалагічны (уключэнне вучня ў жыццё класа з яго традыцыямі, нормамі жыцця, каштоўнаснымі арыентацыямі); навучальны (узровень авалодвання агульнанавучальнымі ўменнямі і навыкамі).

Дзеці, як птушкі, любяць свабоду. У "Школе адкрыццяў" усе ўрокі праводзяцца на двары. Класныя пакоі — на выпадак дрэнных кліматычных умоў.

Пры нармальным надвор'і ўрок праводзіцца ў класе "Прырода": на лёгкіх пераносных зручных крэслах, якія фарміруюць правільную паставу. Замест надакучыўшых сшыткаў з выпраўленымі чырвоным стрыжнем памылкамі зноў жа лёгкія пластыкавыя дошчачкі і маркеры. Дошчачкі, з якіх лёгка сціраюцца слова, літара ці фраза, якія не спадабаліся. Клас арганізуецца ў залежнасці ад патрабаванняў уроку: на беразе вадаёма, пад ракітай, на ўзлессі ці проста каля школьнага ганку.

"Школа жыццёвых уменняў і навыкаў" дае базавую аснову ведаў, якая вызначае магчымасць прадоўжыць адукацыю ці атрымаць рабочую спецыяльнасць. Асноўная ўвага акцэнтуецца на стварэнні ўмоў для фарміравання пазнавальных інтарэсаў. Дастаткова ўстойлівы пазнавальны інтарэс дазваляе вызначыць галіну навуковых ведаў, у рамках якой на старэйшай ступені можа адбыцца яго прафесійнае самавызначэнне.

"Школа талентаў і творцаў" — назва гаворыць сама за сябе. Тут вучацца дзеці, якія вызначылі для сябе мэты, якія працуюць і рыхтуюцца да дарослага жыцця па індывідуальных праграмах. Усе намаганні накіроўваюцца на развіццё пазнавальных інтарэсаў, схільнасцей і здольнасцей вучня. Чакаемы вынік вызначае толькі арыенціровачныя траекторыі асабістага росту выпускніка з наступнымі пажаданымі якасцямі: адукаванасць, якая мае выбіральны характар, асноўным крытэрыем якога з'яўляецца сутнасны сэнс зместу адукацыі; крэатыўнасць, самастойнасць; уменне супрацьстаяць тым праявам сацыяльнай маралі, якія супярэчаць маральнасці і агульначалавечым каштоўнасцям; здольнасць да самавызначэння, самаразвіцця, самавыхавання і самаадукацыі; высокая культура камунікацыі ва ўсіх яе праявах; здольнасць супрацьстаяць маніпуляцыям, якія скіраваны на асобу; здольнасць авалодваць культурнымі каштоўнасцямі; валоданне свабодай і здольнасць несці адказнасць за свае ўчынкі; талерантнасць у кантактах з іншымі мадэлямі свету; здаровы лад жыцця.

Усё навучанне ў школе праходзіць без пэўных хатніх заданняў. Колькасць урокаў: 2 ступень — 3-4 урокі, 3 ступень — 4-5 урокаў, 4 ступень — 5-6 урокаў. Пасля ўрокаў даецца перапынак на абед — 1,5 гадзіны (абавязкова гарачае харчаванне).

Пасля дзеці ідуць працаваць у лабараторыі. Час, які адведзены на падрыхтоўку хатніх заданняў (1,5-2,5 гадзіны) дзеці займаюцца ў лабараторыях душы і розуму, падзяляючы час прыкладна напалову. Назва цэнтраў не агаворваецца. Гэта значыць дзіця ўвесь час можа працаваць у адным цэнтры, а можа абысці ўсе, аддаючы кожнаму па 10-15 хвілін, нібыта шукаючы сябе. Акрамя адукацыйных задач перад лабараторыямі стаяць прыватныя задачы: павышэнне ўзроўню камфортнасці выхаванцаў, развіццё іх камунікатыўных здольнасцяў, развіццё творчых і арганізацыйных здольнасцяў, ініцыятывы дзяцей, непарыўнасць выхаваўчага працэсу, развіццё цікавасці да пазнання, разумовае і маральнае выхаванне.

У лабараторыі працуюць: навуковы кіраўнік (настаўнік, бацька, прадстаўнік грамадскасці), супрацоўнікі — 3 чалавекі (з ліку больш падрыхтаваных дзяцей), лабарант (з ліку дзяцей, якія жадаюць праверыць свае сілы).

Не магу яшчэ раз не звярнуцца да дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця. Важна, каб у школе кожны вучань быў уключаны ў сістэму гуманных адносін, каб гэтыя адносіны ўзбагачалі і кампенсавалі недахопы.

Надышоў час рэалізаваць у школе ідэю свабоды. Канчатковая мэта школьнай педагогікі — светапогляднае, сацыяльнае і прафесійнае свабоднае самавызначэнне кожнай асобы ў кантэксце культурнага асэнсавання сваёй індывідуальнай свабоды і адказнасці.

Вольга ЛУГОЎСКАЯ,
настаўнік-дэфектолаг Кадзінскай сярэдняй школы Магілёўскага раёна.

У новы век — з новымі падручнікамі

Актуальнасць тэмы

На сучасным этапе інтэнсіўнага развіцця найноўшых інфармацыйных тэхналогій праблема вучэбнай кнігі гучыць неяк не модна. Аднак большасць вучоных прытрымліваецца думкі, што яшчэ доўгі час падручнік будзе займаць галоўнае месца ў сістэме сродкаў навучання па кожным прадмеце. Такім чынам, працэс пошуку новых шляхоў удасканалення падручніка не спыняецца і будзе працягвацца з улікам новых дасягненняў педагагічнай і псіхалагічнай навукі, кнігазнаўства і тыпаграфічнай вытворчасці.

Падручнік выконвае разнастайныя дыдактычныя функцыі, ён з'яўляецца адным з фактараў, якія ўплываюць на фарміраванне пазнавальнага інтарэсу. Падручнік, як сцэнарый навучальнага працэсу, вызначае не толькі змест і метадычныя прыёмы навучання, але ў некаторай меры і агульную танальнасць, настрой, прычым і тых, хто навучаецца, і тых, хто навучае.

На гэтым роля падручніка не абмяжоўваецца. Ён з'яўляецца своеасаблівым індыкатарам сучаснага стану выхавання. Неагуманістычная парадыгма, якая закладзена ў аснову рэфармавання адукацыі ў нашай рэспубліцы, патрабуе новага падыходу да структуры і зместу школьных падручнікаў.

Аналізуючы сучасныя падручнікі, у прыватнасці па геаграфіі, даводзіцца канстатаваць той факт, што ідэі гуманізацыі і асобасна арыентаванага навучання толькі пачынаюць прабіваць сабе шлях. Сучасны падручнік геаграфіі захоўвае большасць рысаў, уласцівых падручнікам 70-х гадоў. У ім не рэалізаваны той вопыт, які сабраны ў галіне тэорыі школьнага падручніка. Не лепшы стан з падручнікамі і па іншых школьных дысцыплінах.

Поспех рэфармавання школы ў многім залежыць ад стварэння асобасна арыентаванага шматузроўневага падручніка, падручніка новага пакалення.

Праблемы школьнага падручніка

Праектаванне мэтазгодна пачынаць з разгледжання праблем школьнага падручніка, якія прыведзены на апорна-вузлавой матрыцы (мал.1). На восі Y паказаны існуючыя праблемы, якія патрабуюць рашэння. На восі X — дыдактычныя прынцыпы, сродкамі якіх можна вырашаць гэтыя праблемы

У тэорыі школьнага падручніка ёсць канкрэтныя прапановы па рашэнні гэтых праблем. На малюнку яны паказаны ў вузлах: У1, У2, У3, У4. Аднак, пры агульным высокім узроўні выпрацоўкі школьнага падручніка большасць даследчыкаў неаднаразова звяртала ўвагу на цяжкасці, якія ўзнікаюць пры спробе індывідуалізаваць навучанне ў межах падручніка. Айчынны вопыт і сусветная практыка сведчаць пра тое, што падручнікі масавай школы не ўлічваюць індывідуальныя асаблівасці канкрэтнай асобы.

Пошук шляхоў індывідуалізацыі зместу і структуры падручніка — ёсць актуальная задача на сучасным этапе рэфармавання адукацыі. Яе рашэнне будзе садзейнічаць рэалізацыі прынцыпаў гуманістычнага і асобасна арыентаванага навучання.

Падручнікі і індывідуалізацыя навучання

На малюнку № 2 прапанаваны падыходы, што існуюць у рашэнні праблемы індывідуалізацыі і дыферэнцыяцыі падручніка. Асабліва шырока ў школьных падручніках выкарыстоўваюцца "заданні пад зорачкай" і дыферэнцыяцыя тэксту.

Паглыбленыя даследаванні 70-х гадоў пераканаўча паказалі: справа не толькі ў тым, што падручнікі спраўляюцца ці не спраўляюцца з вызначанай колькасцю "больш складаных" ці "менш складаных" заданняў, колькі ў тым, што яны зведваюць складанасці пры рабоце з пэўным аспектам матэрыялу.

ПРОБЛЕМА
Унификация
Нагрузка на память
Вербализм
Чрезмерная научность
предложения по решению проблемы
вопросы разного уровня сложности
проблемное изложение
Увеличение доли иллюстративного материала
Четкость изложения
У1
У2
У3
У4
ПРИНЦИПЫ
Доступность
Наглядность
Развитие мышления
Дифференциация Индивидуализация

Мал. 1

Прызнана, што больш паспяхова праблема індывідуальнага падыходу вырашаецца праз вучэбны комплекс. Падручнік у гэтым выпадку з'яўляецца носьбітам зместу адукацыі і нейтральны да індывідуалізацыі.

Такім чынам, улічваючы недастатковую ўвагу да шматузроўневых падручнікаў як сродку рэалізацыі індывідуальнага падыходу, прапануецца праект шматузроўневага падручніка новага пакалення. Менавіта ў такім падручніку матэрыял разглядаецца ў некалькіх аспектах, прычым у рамках адной кнігі.

Рэалізацыя ідэі шматузроўневага падручніка

Асноўныя моманты

Матэрыял выкладаецца ў трох узроўнях:

Першы. **Матывацыйны** — матэрыял спрошчаны, але без скажэнняў, эмацыянальны, адлюстроўвае спецыфіку вывучаемай з'явы і яе вузкапрадметную сутнасць.

Другі. **Базавы** — "класіка прадмета".

Трэці. **Паглыблены** — матэрыял пашырае кругагляд, у пэўным сэнсе адрозніваецца універсальнасцю.

Падручнік павінен чытацца "лёгка", як увесь цалкам, так і з пропускамі трэцяга ўзроўню. Тэкставы аддзел можа займаць не больш як 55 працэнтаў ад агульнага аб'ёму. Гэта будзе шматфункцыянальная кніга, якая спалучае ў сабе падручнік у традыцыйнай трактоўцы, а таксама даведнік, хрэстаматыю, самавучыцель. Змест і склад падручніка будуць арыентаваны на дзейнасны падыход. Завершаны блок інфармацыі (адзін з узроўняў) будзе займаць адну старонку ці разварот, г.зн. успрымацца цалкам. Падручнік будзе адрозніваца аптымальнымі эрганамічнымі паказчыкамі і высокім узроўнем мастацка-эстэтычнага афармлення. Будзе рэалізавана ідэя кантэкстнасці як вядучай гуманітарнай характарыстыкі ведаў. Уводзіцца элемент: "падручнік-сааўтар". Будуць шырока выкарыстоўвацца найноўшыя дасягненні навукова-тэхнічнага прагрэсу.

Мяркуемыя вынікі

Павышэнне інтарэсу да прадмета прывядзе да фарміравання пазнавальнага інтарэсу, а гэта ў сваю чаргу да павышэння якасці ведаў.

Рэалізацыя асобасна арыентаванага падыходу праз індывідуальную свабоду: выбару ўзроўню, па якім будзе вывучана тэма, а значыць і ацэнка сваёй работы; планаванне нагрузкі і часовых затрат пры рабоце з падручнікам самастойна (рашэнне праблемы перагрузкі); выбар аптымальнай для сябе паслядоўнасці работы з вучэбным матэрыялам; удзел ва ўдасканаленні падручніка і ўсведамленне сваёй карыснасці тым, хто будзе ў далейшым працаваць па гэтай кнізе.

Ліквідацыя "нажніц" паміж ведамі, якія атрымалі ў школе, і ведамі, якія неабходны для паступлення ў ВНУ. Для паступлення абавязкова патрэбна работа на паглыбленым узроўні.

Рашэнне "праблемы троечнікаў".

Псіхалагічны эфект: "маленькі параграф — буду чытаць".

Эканамічны эфект: "тры ў адным".

- решение проблемы в рамках одной книги.
- решение проблемы в рамках комплекса средств.
«задания под звездочкой»
Дифференциация текста
Дифференциация и индивидуализация в учебнике
Создание учебных комплексов
Создание параллельных учебников
Многоуровневые учебники

Мал. 2

Вадзім ШПЕТНЫ,
настаўнік геаграфіі Ланскай сярэдняй школы Маларыцкага раёна Брэсцкай вобласці.

Адукацыйныя праекты — “У новае стагоддзе з новымі...”

Класічныя ідэі мінулага і новыя тэхналогіі сучаснасці

XXI стагоддзе... III тысячагоддзе... якія эпахальныя адрэзкі часу. Так, 2001 год пачынае не толькі новае стагоддзе, але і новае тысячагоддзе. Але ж такі ўжо чалавек, што новы сшытак заўсёды хочацца запаўняць асабліва акуратна. Новае жыццё заўсёды пачынаеш з панядзелка, а з новага стагоддзя і тысячагоддзя, здаецца, пачынаецца новая эра — эра дабра, радасці і міру. І хацелася б узяць з сабою ўсё лепшае. Ці абавязкова яно павінна быць новым? Народная мудрасць гаворыць, што ўсё новае — гэта добра забытае старое. Сёння ў сферы асветы папулярны новыя адукацыйныя тэхналогіі. І так натуральна было б назваць адукацыйны праект “У новае стагоддзе з новымі тэхналогіямі”. Але перш чым даць такую назву, давайце зазірнём у мінулае і паглядзім, што было каштоўнага ў педагогіцы за мінулыя дзве тысячы год.

Натуральна пачаць такую вандроўку з антычнасці з яе пільнай увагай да асобы чалавека, з яе гармоніяй з космасам, з яе сакратаўскімі гутаркамі. Ці не адтуль наш асноўны метад работы на ўроку — гутарка? Ці не адтуль адзін з асноўных сучасных прынцыпаў педагогікі — індывідуальны падыход да вучня.

Сярэднявечча — адзін з самых духоўных перыядаў у гісторыі чалавецтва з універсальнай інтэгрыраванай адукацыйнай прасторай, асветленай хрысціянскімі каштоўнасцямі. Асаблівасцю адукацыі была адзіная непадзельная сістэма ведаў, якая з’яўлялася базавай для далейшага спасціжэння свету. Як актуальная цяпер інтэграцыя ў самых розных формах! Гэта інтэграванае выкладанне ў пачатковым звяне, і вертыкальная інтэграцыя, калі веды вучняў выкладаюцца блокамі, і інтэграванае выкладанне прадметаў адзінага цыкла — прыроданавуковага, гуманітарнага. Працягваючы традыцыі антычнасці, сярэднявечча фарміруе ўласную разнавіднасць гутаркі — дыспут, тым самым ствараючы праблемныя сітуацыі на ўроку ў сучаснай педагогіцы.

Адраджэнне — яркая веха ў гісторыі. Гэта эпоха вылучыла ў адукацыі прыродазнаўчанавуковы падыход да пазнання і дыферэнцыяцыі ў выкладанні. Колькасць назапашаных звестак пра свет стварае ўмовы для вылучэння розных вучэбных дысцыплін. Невыпадкова амаль адначасова нараджаецца і ажыццяўляецца ідэя Яна Амоса Каменскага аб класна-ўрочнай сістэме адукацыі, якая з’яўляецца найбольш распаўсюджанай і сёння.

Стагоддзе XVIII — стагоддзе розуму. Эпоха Асветы. Сама назва эпохі ўказвае на тое, што адукацыя становіцца галоўнай каштоўнасцю ў грамадстве, якой надаецца вельмі вялікае значэнне. Лічыцца, што чалавека дастаткова навучыць, для таго, каб зрабіць яго маральным. Адукаванасць прыраўноўваецца да дабрадзейнасці. Якая знаёмая нам гэта карціна. Як шмат гаворыцца сёння аб адукацыйных тэхналогіях, якія даюць адказ на пытанне “як даць суму ведаў”, але не адказваюць на пытанне “як фарміраваць чалавека маральнага (Homo moraie)”. Эпоха асветы закончылася крывавай французскай рэвалюцыяй. Няхай гэта будзе нам, сённяшнім, грозным папярэджаннем!

Новы час у XIX стагоддзі канчаткова фарміруе адукацыю, як сістэму з пачатковай, сярэдняй і вышэйшай прыступкамі, прычым пачатковае звяно становіцца абавязковым для большасці еўрапейскіх краін. Ідэі профільнай адукацыі ажыццяўляюцца ў класічных і рэальных гімназіях. Лінгвістычная падрыхтоўка становіцца базай для паспяховага засваення новых ведаў. Гэтыя ідэі знайшлі сваё ўкараненне ў сучасных разнапланавых навучальных установах, у акцэнце на вывучэнне замежных моў у сучаснай школе, як асновы фарміравання культурнапрадуктыўнай асобы.

XX стагоддзе — стагоддзе новых тэхналогій. Стагоддзе, якое пачыналася як стагоддзе спецыялістаў, а закончылася як стагоддзе прафесіяналаў. Запатрабаванасць прафесіяналаў педагогаў садзейнічае творчым адносінам да педагагічнага працэсу. Наша педагогіка ўзбагачаецца імёнамі Блонскага і Шацкага, Макаранкі і Сухамлінскага, Шчацініна і Ільіна, Шаталава і Аманашвілі. Школа імкнецца пазбавіцца ад аўтарытарнасці і перайсці да дэмакратычнага стылю навучання.

Такім чынам, кожная эпоха дала нам нешта важнае, нешта вельмі актуальнае і сёння, без чаго сучасная педагогіка існаваць проста не можа. Таму мне хацелася б назваць мой праект “У новае стагоддзе з класічнымі ідэямі мінулага і новымі тэхналогіямі сучаснасці”.

Асноўнай думкай гэтага адукацыйнага праекта з’яўляецца ідэя класічнай педагогікі — напаўненне адукацыі зместам выхаваўчага характару.

Вобраз дзіцяці — кветкі — адзін з самых распаўсюджаных. Школа — сад, аранжарэя, дзе вырастала б кветка душы кожнага вучня — вось што здаецца важным сёння. Мы можам напоўніць да краёў ведамі галаву вучняў, але калі душа яго будзе глухой альбо застанецца ў зародку, яго асоба будзе небяспечнай для ўсяго жывога на зямлі. Ідэі антычнасці або гармоніі з космасам, ідэі сярэднявечча аб адзінай адукацыйнай прасторы, усе лепшыя ідэі педагогікі павінны быць пастаўлены на службу фарміравання духоўнасці будучых пакаленняў. Інакш для людзей XXII стагоддзе можа проста не наступіць.

**Алена ПАДРУБНАЯ,
настаўніца сярэдняй школы
№ 10 Гомеля.**

Узяць лепшае з традыцыйнай адукацыі

Мы — на стыку вякоў. Мы ўжо зрабілі першы крок да новай эры. Мы абцяжараны вялікім багажом мінулага, у якім адчуваем многа непатрэбнага. Пачынаем разбураць багаж і нас ахопліваюць супярэчлівыя прадчуванні. То нам здаецца, што мы ніколі не адрознім карыснага ад дарэмнага, і таму прасцей выкінуць усё і крочыць у будучыню з палёгкай. То нам адразу становіцца шкада гадамі набытага. І мы рашаемся ўсё браць з сабою. Але ў тым ці іншым выпадку мы асуджаны. Адукацыі патрэбны рэформы. Матэматычнай адукацыі неабходны рэформы. Не бяздумная адмова ад усяго, што было і ёсць у адукацыі, а рэформы разумныя, пад якія падведзен трывалы падмурак, адліты з лепшага ў традыцыйнай адукацыі. Узяць з таго, што было лепшае і дапоўніць навацыямі і тэхналогіямі, якія адпавядаюць сучаснасці — вось задача рэформы.

Рэформа агульнаадукацыйнай школы мае на мэце дзве асноўныя ідэі: гуманізацыю і гуманітарызацыю. Часта, на жаль, гуманізацыю разумеюць, як аблягчэнне школьнага курсу і менавіта за кошт самай складанай дысцыпліны — матэматыкі. Але ж матэматыка — адзін з ключавых прадметаў сярэдняй школы, розум да парадку прыводзіць" і больш таго — гэта мова, на якой размаўляюць іншыя навукі. Таму, скарачаючы колькасць урокаў матэматыкі, мы збядняем гэтую мову для вучня. Ці гуманна гэта? Гуманізацыя заключаецца не ў скарачэнні колькасці ўрокаў, а ў тым:

1) каб кожны вучань меў магчымасць выбару ўзроўню вывучэння прадмета;

2) каб даць магчымасць кожнаму дзіцяці максімальна развіць свае здольнасці;

3) каб кожны вучань мог навучыцца самастойна прымаць рашэнні;

4) каб ацэньваўся не аб‘ём засвоенай інфармацыі, а ступень развіцця вучня;

5) каб была ўстаноўлена не верхняя, а ніжняя мяжа ўзроўню вывучэння прадмета.

Калі ж гаварыць аб гуманітарызацыі школьнага выхавання. то матэматыка і тут можа адыграць адну з галоўных роляў. Дзе, як не на ўроках матэматыкі дзеці вучацца размаўляць лагічна правільна і, мала таго, вучацца граматна выказваць свае думкі і будаваць прычынна-следчыя сувязі. Напрыклад, калі папрасіць вучняў сфармуляваць адмаўленне выказванню: “Я сёння пайду ў парк альбо ў кіно”, то большасць вучняў сфармулююць гэта так: “Я не пайду сёння у парк ці ў кіно” і зробяць элементарную лагічную памылку. Але ж як правільна пабудаваць гэтае выказванне вучні могуць навучыцца толькі на ўроку матэматыкі. А паслухайце выступленні палітыкаў, вядомых людзей, колькі лагічных памылак робяць яны, калі выступаюць з прамовамі і г.д.

Паглядзім на праблему выкладання матэматыкі яшчэ з аднаго боку. Геаграфічнае становішча Беларусі і адсутнасць багатых сыравінных рэсурсаў і энерганосьбітаў вызначае два асноўныя накірункі развіцця эканомікі: гандаль і навукаёмкая вытворчасць. Таму адмова ад сур’ёзнага вывучэння матэматыкі ў школе, а як следства фізікі, хіміі і іншых навук, якія “размаўляюць” на мове матэматыкі, азначае “секчы сук, на якім сядзім”.

Школа будучыні, на мой погляд, будзе заснавана на інтэграваным навучанні, якое дае вучню магчымасць больш глыбокага вывучэння тых прадметаў, якія яму больш падабаюцца, і дазваляе вызначыць і выкарыстаць свае інтарэсы і здольнасці. Таму кожны прадмет павінен выкладацца на розных узроўнях складанасці. Гутарка ідзе аб дыферэнцыяцыі аб’ёму і глыбіні засваення зместу.

Матэматыка, як школьны прадмет, валодае вялікім развіваючым патэнцыялам. Але, на жаль, мы ў школе часта вучым дзяцей больш вылічальнай рабоце, чым даследчай. Сучасны школьнік вымушаны больш спадзявацца на сваю памяць, чым на ўменне мысліць, таму што рашэнне большасці задач (асабліва экзаменацыйных) зводзіцца да прымянення гатовых алгарытмаў.

Матэматыка — сродак фарміравання ў школьнікаў сістэмы асноўных матэматычных ведаў, уменняў і навыкаў, развіцця вучня. Вучань не павінен атрымліваць гатовыя веды: ён павінен канструяваць веды сам. Ці магчыма гэта? Адказ на гэтае пытанне дае педагагічная практыка: вопыт і веды вучняў, якія набываюцца ў ходзе рэальных працэсаў “ствараючых” думку і дзеянне.

“Мы, каго цяпер называюць рэфарматарамі, імкнёмся пакласці ў аснову выкладання паняцце функцыі, бо гэта ёсць тое паняцце, якое ў ходзе папярэдніх 200 гадоў заняло цэнтральнае месца ўсюды, дзе толькі мы сустракаем матэматычную думку... Каб зрабіць магчымым гэта новаўвядзенне, мы гатовы адмовіцца ад многіх частак матэрыялу, якія ўваходзяць у склад існуючых праграм; гэтая пытанні, несумненна, цікавыя самі па сабе, але ж па агульным сваім значэнні і па сувязі з усёй сучаснай культурай яны прадстаўляюцца меней грунтоўнымі”. Гэтыя радкі напісаў Фелікс Клейн у пачатку XX стагоддзя, але як яны актуальны сёння! Уменне знаходзіць залежнасць і даследаваць яе вельмі важна не толькі ў матэматыцы, а наогул, ва ўсіх галінах дзейнасці чалавека. Уласцівасці функцый, якія вывучаюцца ў школе, застаюцца мёртвым грузам. Яны вывучаюцца дзеля іх саміх, а не дзеля далейшага іх прымянення. Між тым, прымяненне ўласцівасцей функцый мае вялікае значэнне, паказвае прыгажосць матэматыкі. Уменне прымяняць уласцівасці функцыі пры рашэнні ўраўненняў, няроўнасцей, геаметрычных задач павінна стаць крытэрыем матэматычнай падрыхтоўкі выпускніка.

У школу будучыні, я спадзяюся, вернецца калі небудзь матэматычная логіка, няхай хаця б у якасці раздзелу, а не асобнага прадмета.

Традыцыйна так сталася, што геаметрыя даецца вучням цяжэй, чым алгебра. Чаму? Цяжкі прадмет? Часткова, так. Але ж калі паглядзець глыбей, то можна заўважыць, што рашэнне большасці заданняў па алгебры робіцца па аналогіі, а ў геаметрыі да кожнай задачы даводзіцца падыходзіць індывідуальна. Вельмі цяжкія задачы на доказ. Прычынай таму з‘яўляецца тое, што прыклады доказаў (тэарэмы) вучань успрымае ў гатовым выглядзе ў выкананні настаўніка. Вучань не задумваецца аб узнікненні метаду доказу, а значыць, развіваючай мэты тэарэма не дасягнула. На мой погляд, у школе будучыні неабходна вучыць, у першую чаргу метадам пазнавальнай дзейнасці. Наогул, геаметрыя, як прадмет, носіць развіваючы характар, любы геаметрычны аб‘ект можна спачатку змерыць, параўнаць, можна зрабіць меркаванне аб якасцях і праверыць спачатку інструментальна, а потым даказаць тэарэтычна. Як ні ў якім іншым прадмеце, вывучаючы геаметрыю, вучань даказвае, разважае, дае вызначэнні, у яго развіваецца прасторавае ўяўленне.

Я мяркую, што школа павінна стаць рознаўзроўневай. У ёй павінны быць класы з розным узроўнем прадметаў па ўсіх накірунках. Мяркую аптымальнымі базавы, павышаны і паглыблены ўзроўні. Вывучаючы прадмет на базавым узроўні, вучань павінен мець права спрабаваць сябе на любым узроўні, каб вызначыць для сябе прыярытэтныя прадметы і накірункі. Чым раней ён гэта зробіць, тым больш паспяховым будуць яго выбар і вучоба, тым больш у яго будзе імкнення да вучобы і меней няўдач. І такая дыферэнцыяцыя павінна быць у кожнай школе, а не толькі ў спецыялізаванай. У спецыялізаванай школе дзіця часта пазбаўляецца магчымасці выбару.

Узроўневая дыферэнцыяцыя абавязковага кампанента ў сярэдняй агульнаадукацыйнай школе

Табл.1

Клас	Узровень навучання		
	Базавы	Павышаны	Паглыблены
5 6 7	Развіццё інтарэсу да прадмета, падрыхтоўка да выбару профілю, стварэнне базы для вывучэння прадметаў матэматычнага цыкла.		
8 9 10	Вывучэнне прадмета на абавязковым агульнакультурным узроўні.	Паглыбленае вывучэнне прадмета з мэтай задавальнення больш высокіх пазнавальных патрэбнасцяў вучня за кошт рашэння задач, падрыхтоўка да выбару профілю.	
Ліцэйскія класы			
11 12	Арыентаваны на класы гуманітарнага профілю і мае агульнакультурны характар.	Арыентаваны на абітурыентаў ВНУ. Фарміруе навуковы светапогляд, мае прыкладны характар.	Арыентаваны на абітурыентаў, для якіх матэматыка будзе прафесіяй. Фарміруе навуковы светапогляд, накіраваны на больш глыбокае вывучэнне тэарэтычнага матэрыялу і яго прымяненне пры рашэнні задач даследчага характару.

Узроўневая дыферэнцыяцыя неабавязковага вучэбнага кампанента

Табл.2

Клас	Узровень навучання		
	Гурток	Факультатыў	Індывідуальныя заняткі
5 6 7	Развіццё пазнавальных інтарэсаў вучняў		Падрыхтоўка асабліва адораных вучняў да ўдзелу ў алімпіядах і задавальненне асабліва высокіх пазнавальных інтарэсаў
8 9 10		**Базавы ўзровень:** карэкціроўка выбранага профілю, якая дазваляе вучню перайсці на вышэйшы ўзровень навучання. **Вышэйшы ўзровень:** развіццё пазнавальных інтарэсаў, прафарыентацыйная работа, набыццё першасных навыкаў навукова-даследчай работы.	Падрыхтоўка асабліва адораных вучняў да ўдзелу ў алімпіядах і задавальненне высокіх пазнавальных інтарэсаў. Падрыхтоўка да конкурсаў і канферэнцый.
11 12			Падрыхтоўка вучнямі праектаў, навукова-даследчых работ.

У табліцах 1 і 2 прапанавана мадэль узроўняў дыферэнцыяцыі ў сярэдняй школе. Даная мадэль накіравана на рэалізацыю ідэй гуманізму ў школе. Кожнае дзіця можа максімальна рэалізаваць свае магчымасці, у яго будзе на працягу вучобы права на выбар узроўню навучання прадмета. Пры гэтым магчымы пераход, як ад базавага да павышанага ўзроўню, так і наадварот.

Напрыканцы, хачу сказаць, што поспех рэформы залежыць ад гатоўнасці і жадання настаўніка працаваць. Сёння ён не ў зайздросным стане. І падахвоціць яго да рэфармавання можна, калі падняць сацыяльны статус і матэрыяльнае становішча.

**Дзмітрый ЧАРАПКО,
выкладчык матэматыкі
6-й політэхнічнай гімназіі Мінска.**

У новае стагоддзе з ясным светаразуменнем

Асноўныя думкі і ідэі праекта выпакутаваны мною за дваццацігадовы вопыт працы ў сістэме адукацыі, а таксама самастойнага і сістэматычнага аналізу дынамікі эканамічнай і палітычнай сітуацыі ў свеце.

Гэтыя ідэі дастаткова часта выказваліся ў публіцыстычных творах шматлікіх айчынных аўтараў навуковых працах Шчадравіцкага, Латыша, Мацкевіча, Крупнік і іншых. Таму мой праект — гэта ў нейкай ступені адлюстраванне вядомых канцэпцый у інтэрпрэтацыі майго светапогляду і жыццёвага вопыту.

У складзе ААН існуе арганізацыя ЮНІДО, якая вызначае стан “здароўя” прамыслова развітых краін. Па шматлікіх даных (напрыклад, у Давосе даецца ацэнка эканомік дзяржаў па 300-х паказчыках) будуюцца графікі, якія нагляднa ілюструюць стан эканомікі гэтых краін. У апошняе дзесяцігоддзе ўстойлівы графік паніжэння маюць Ірак, рэспублікі былой Югаславіі і рэспублікі былога СССР. Такая з’ява мае назву “сістэмны крызіс”. Гэта азначае, што ў адрозненне ад развітых краін свету, дзе склаліся грамадскія адносіны, якія атрымалі назву постіндустрыялізацыя (тэхналагізіраванне) грамадства з рынкавымі і дэмакратычнымі адносінамі. Наша беларуская дзяржаўнасць на даны момант дэкларуецца як пераходная ад таталітарнага рэжыму кіравання да дэмакратычнага. А ў пераходны перыяд абвастраюцца супярэчнасці і павышаецца ступень канфліктнасці. Дыспрапорцыі назіраюцца не толькі ва ўсёй грамадскай сістэме, але і ў яе падсістэмах, адной з якіх з’яўляецца адукацыя. Попыт на адукацыю з боку асобных індывідаў і іх гатоўнасць карыстацца гэтым відам паслуг на тэрыторыі Беларусі дастаткова высокія. У той жа час існуючая сістэма адукацыі і падтрыманне яе функцыянавання ацэньваюцца як захаванне і перавага працэсаў узнаўлення і трансляцыі культуры. Працэсы ўзнаўлення не могуць поўнасцю выканаць патрабаванне на развіццё чалавека і грамадства. Калі ж у сацыяльнай сістэме прымаецца ўстаноўка на развіццё, то адукацыя заклікана змяніць “запраграміраванасць” чалавека соцыумам і павінна быць накіравана на фарміраванне ў чалавека патрэбнасці ў развіцці. Адукацыя — гэта падсістэма ў грамадскай сістэме. А як вядома, змяненне якога-небудзь аднаго элемента ў сістэме прыводзіць да значных змен ва ўсёй сістэме .

Такім чынам, менавіта адукацыя здольна забяспечыць незваротнасць прагрэсіўных пераўтварэнняў у грамадстве, таму што яна — унікальная грамадская з’ява, якая аказвае велізарны ўплыў на ўсе бакі жыцця любой краіны, любога соцыуму, усёй чалавечай цывілізацыі.

Ці існуе на сённяшні дзень дакладна выпрацаваная канцэпцыя адукацыі і яе праект? Ці можна называць канцэптам ці праектам прадэкларыраваную перастуктурызацыю сістэмы адукацыі і змяненне тэрмінаў навучання? Ці можа прапанаванае змяненне арганізацыйных формаў быць рэалізавана, калі яно не будзе ўспрынята і зразумета педагагічным супольніцтвам, усім грамадствам?

Магчыма, прынятае рашэнне аб змяненні структуры беларускай адукацыі мае на мэце адаптаваць сістэму адукацыі да замежных узораў. Але дакладнага аналізу сваёй адукацыі няма. Як і разумення таго, што змяненне форм адукацыі, правядзенне работ па стандартызацыі адукацыйных сістэм без істотнага змянення зместу, без разумення, што мэты адукацыі павінны адпавядаць сацыяльнаму заказу на асобу, немагчыма.

Як бы мы ні хацелі дэпалітызаваць змест у адукацыі, жыццё па-за адукацыяй будзе прымушаць нас займацца гэтым і ўносіць у змест адукацыі пытанні палітычныя. Калі лічыць палітыку мастацтвам вядзення грамадскіх спраў, то адукацыя была, ёсць і будзе сферай, дзе закладваюцца і фарміруюцца вядомыя філасофскія катэгорыі: свабода, дэмакратыя, самакіраванне, рынак, дзе вучні авалодваюць навыкамі высокага прафесіяналізму, набываюць здольнасць аналізаваць сітуацыю, самавызначацца ў ёй, слухаць апанента.

Любая рэформа будзе асуджана на правал, калі не будуць вырашаны пытанні далёкай будучыні — назапашванне інтэлектуальнага патэнцыялу.

А якімі яны павінны быць — інтэлект і асоба, якая ім валодае?

Яшчэ ў 1993 годзе на канферэнцыі міністраў адукацыі дзяржаў СНД было вырашана лічыць мэтазгодным распрацоўку дзяржаўных адукацыйных стандартаў, пад якімі патрэбна разумець тыпавы ўзор (мадэль, нарматыў ці норму, рэгламент), які ўтрымлівае ў сабе дыягнастычнае апісанне строга вызначаных ці мінімальных патрабаванняў да асобных бакоў адукацыі, асобы навучаемых і тых, хто навучае, да зместу і арганізацыі навучальна-выхаваўчага працэсу і да сістэмы адукацыі ў цэлым. Такія ўзоры павінны мець канкрэтную накіраванасць і дапускаць магчымасць ацэнкі адпаведнасці гэтаму стандарту.

Адукацыйныя стандарты павінны пастаянна ўдасканальвацца, удакладняцца, больш адпавядаць дынамічна зменлівым патрабаванням навукі і тэхнікі, месцу і ролі іх у развіцці адукацыі, эканомікі і культуры грамадства. Найбольш важнымі і вызначальнымі адукацыйнымі стандартамі з’яўляюцца мадэлі асобы вучняў з роўным узроўнем інтэлектуальных здольнасцей, функцыянальна-кваліфікацыйныя мадэлі стандарту ВНУ і навучэнцаў СПНУ, спецыялістаў розных сфер дзейнасці і ўзроўняў падрыхтоўкі, мінімальныя патрабаванні да тых, хто паступае ў ВНУ і СПНУ, а таксама тыпавыя інтэлектуальна-прафесійна-асобасныя мадэлі выкладчыкаў розных кваліфікацыйных узроўняў і займаемых пасад.

А’ектам стандартызацыі павінны з’яўляцца і змест вучэбнага матэрыялу, яго аб’ём, ступень складанасці, навуковасць, а таксама ўзровень яго засваення. Менавіта гэтыя стандарты і рэгламенты вызначаюць адвечна першаступенную праблему любога цывілізаванага грамадства — “чаму вучыць” падрастаючае пакаленне.

У сучасных умовах хуткага “старэння” інтэлекту важнай з’яўляецца арганізацыя бесперапыннай самаадукацыі і самападрыхтоўкі, рэгулярнага павышэння кваліфікацыі. Адпаведна павінны мяняцца і асноўныя патрабаванні да адукацыйных стандартаў. Гэтыя ісціны тэорыі і практыкі адукацыі ў передавых краінах свету ўсвядомлены і практычна рэалізуюцца ўжо даўно.

Можна іх, вядома, пераняць (вельмі асцярожна), але найлепш мець свае дзяржаўныя (нацыянальна адаптаваныя) стандарты для ўсіх ступеней адукацыі, і толькі на іх аснове можна меркаваць аб яе выніковасці, эфектыўнасці і якасці. Яны павінны быць распрацаваны для адукацыйных устаноў рэспублікі ўсіх накірункаў і ўзроўняў, што выкліча вялікія фінансавыя і працоўныя затраты. Да таго ж спатрэбяцца высокакваліфікаваныя спецыялісты па тэорыі і метадах адукацыі па разнастайных вучэбных дысцыплінах на розных узроўнях навучання.

Якія ж асноўныя функцыі адукацыйных стандартаў?

Гэта:

— арганізацыя кантралюемага і кіруемага мэтанакіраванага выхаду з крызісу адукацыі краіны;

— забеспячэнне далейшага высокаэфектыўнага функцыянавання сістэмы адукацыі на ўзроўні сусветных стандартаў;

— забеспячэнне прызнання ў передавых краінах свету атэстатаў, дыпломаў і сертыфікатаў аб адукацыі, выдадзеных навучальнымі ўстановамі Беларусі (пакуль што мы маем дамоўленасць аб узаемным прызнанні дакументаў аб адукацыі з трыма краінамі — Расіяй, Украінай і Кітаем);

— падрыхтоўка спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй на ўзроўні сусветных стандартаў;

— забеспячэнне распрацоўкі, укаранення і выкарыстання інтэлектуальназберагальнай, праца- і рэсурсазберагальнай тэхналогіі ў сістэме адукацыі рэспублікі;

— стварэнне прагрэсіўных стымулаў — высокаэфектыўнага развіцця працэсу агульнага навучання, выхавання і падрыхтоўкі сучасных канкурэнтаздольных спецыялістаў, неабходных для паспяховага развіцця ўсіх галін эканомікі і культуры;

— забеспячэнне бесперапыннасці і пераемнасці, арганічнай узаемасувязі ўсіх сістэм адукацыі — ад дашкольнай і школьнай да вышэйшай і паслядыпломнай (па статусу нацыянальныя стандарты адукацыі павінны з’яўляцца юрыдычнымі ўзорамі, якія дапаўняюць, канкрэтызуюць і забяспечваюць рэалізацыю Закона аб адукацыі).

І яшчэ. Пры ўкараненні адукацыйных стандартаў на канчатковыя ці прамежкавыя вынікі навучання і выхавання патрэбна памятаць, што тут важным з’яўляецца не толькі сам канчатковы вынік, але і тое, як ён атрыманы.

Для адбору і распрацоўкі найбольш актуальных высакаякасных стандартаў і іх эфектыўнага выкарыстання неабходны прагрэсіўныя адукацыйныя прыярытэты і сістэмы каштоўнасцей. Асноўнымі з іх у сучасных умовах можна лічыць:

— дэідэалагізацыю зместу і метадаў адукацыі;

— гуманізацыю зместу ў рэчышчы агульначалавечай культуры і нацыянальных традыцый;

— засяроджванне акцэнту на інтарэсах асобы і яе галоўнейшых інтэлектуальных запытах;

— пераход ад тэхнакратычнага падыходу да навучання і выхавання высокагуманнай асобы спецыяліста (незалежна ад яго спецыяльнасці і прафесіі);

— своечасовае (і ранняе) выяўленне задаткаў і патэнцыяльных здольнасцей дзіцяці і навукова абгрунтаваная прафесійная арыентацыя;

— паступовая інтэграцыя ў заходнееўрапейскую і сусветную сістэму адукацыі, але з абавязковым улікам асаблівасцей і магчымасцей айчыннай сістэмы адукацыі і патрэбнасцей эканомікі

— інтэлектуальны пераход да сістэмы і метадаў фарміравання свабодных людзей новай фармацыі: з крытыка-аналітычным мысленнем, высокамаральных і высокаэтычных, якія добра арыентуюцца ў новых умовах і здольныя знайсці найбольшае прымяненне сваім здольнасцям, магчымасцям атрыманай падрыхтоўкі ва ўмовах дэмакратычнага грамадства, пабудаванага на рынкавых адносінах.

Існуючая сістэма адукацыі Беларусі са сваёй даволі інерцыйнай матэрыяльнай і чалавечай структурай сфарміравалася ва ўмовах планавай эканомікі. Ва ўмовах будучага, на якое нацэлены пераходны перыяд, кожнае звяно сістэмы адукацыі будзе мець непасрэдную сувязь з рынкам, а яго выпускаючыя звёны — непасрэдна з рынкам працы. Ужо зараз узнікае патрэба ўлічваць і структуру заробкаў пэўнага рэгіёна, магчымасці міграцыі, прыстасаванасць чалавека да перамены працы і яго гатоўнасць да пераначавання. У якасці магутнага рэгулятара развіцця толькі пачынаюць фарміравацца патрэбнасці насельніцтва, асобных людзей, прадпрыемстваў. З’яўляючыся стратэгічным і доўгатэрміновым фактарам развіцця краіны, сістэма адукацыі ў той жа час у аператыўна-функцыянальных адносінах поўнасцю залежыць ад палітычнага асяродку і эканамічных магчымасцей.

Калі нас цікавяць вынікі, то трэба мець на ўвазе, што неабходна аднагасовае вырашэнне наступных задач. Па-першае, трэба вылучыць і ранжыраваць прыярытэтныя напрамкі дзейнасці і інвеставання, забяспечыць найбольшую патэнцыяльную эфектыўнасць як унутры самой адукацыі, так і ў сумежных з ёй народнагаспадарчых і сацыяльных сферах. Для гэтага патрэбна абгрунтаваць магчымасці пераадолення матэрыяльна-фінансавых і іншых цяжкасцей, звязаных з пераходам да новай мадэлі адукацыі. Па-другое, патрэбна прапанаваць больш высокі ўзровень адукацыі.

Выключным момантам у дзейнасці сферы адукацыі, яе рэфармаванні з’яўляецца мабілізацыя сродкаў і матэрыяльных рэсурсаў, г.зн. фінансаванне. Раней праводзімыя ў краіне разлікі бягучага і прагназуемага аб’ёму мінімальна дастатковых сродкаў для розных узроўняў адукацыі прад’яўлялі непасільныя патрабаванні да бюджэту і тым самым міжволі падштурхоўвалі да фінансавання па “астаткаваму прынцыпу”.

У сучасных умовах пры карэктнай устаноўцы дапушчальных велічынь дзяржаўных сродкаў, якія патрабуюцца для развіцця адукацыі (без неапраўданых прэтэнзій да іншых галін эканомікі і культуры), найбольш рацыянальна зыходзіць не з нарматыўных разлікаў абсалютных узроўняў, а ад рознага роду адносных структурных суадносін, на якія можна потым накласці тыя ці іншыя паказчыкі наяўнасці сродкаў у дзяржавы. Зразумела, што ў першую чаргу вырашаецца прынцыповае пытанне аб месцы ўсёй сферы адукацыі (па яе галоўных структурных кампанентах) у сістэме рэспубліканскіх і мясцовых прыярытэтаў. Выбар яго павінен праводзіцца па новаму для нас, але агульнапрынятаму ў сусветнай практыцы адзінаму для ўсіх галін эканомікі і культуры крытэрыю — суадносінах сацыяльна-эканамічных сфер у нацыянальных рахунках.

У якасці канчатковай мэты прапануецца неабходнасць паступовай ліквідацыі разрываў паміж затратамі ў матэрыяльнай вытворчасці і адукацыі.

У практыцы адукацыйных устаноў і любой праграмы рэфармавання сістэмы адукацыі ключавым з’яўляецца пытанне аб тым, дзе ўзяць сродкі і матэрыяльныя рэсурсы? Адзіны (і да таго ж адпаведны ўмовам пераходу да рынкавай эканомікі) адказ: “запусціць” эканамічныя і прававыя механізмы, якія дазволяць навучальным установам прыцягваць разнастайныя крыніцы фінансавання. Агульны прынцып заключаецца ў тым, каб на шляху ад гэтай крыніцы да навучальнай установы была мінімальная колькасць пасрэднікаў. Неабходна пераадолець манапалізм і звязанае з ім безаблічнае фінансаванне, паколькі атрыманне ўсіх сродкаў на адукацыю з агульнага катла заўсёды пакідае магчымасць вяртання да “астаткавага прынцыпу”. Безумоўна, сучасны этап інфармацыйнага і сацыяльна-эканамічнага развіцця немагчымы без велізарных затрат на сферу адукацыі. У ЗША, напрыклад, яны больш чым на 1/3 вышэй ваенных расходаў і ў 2,5 раза пераўзыходзяць затраты на навуку. Аднак нават пры такім узроўні затрат на адукацыю не забяспечваюцца патрэбнасці вытворчасці і сацыяльнага развіцця. Гэты прыклад яшчэ больш падкрэслівае бесперспектыўнасць сістэмы цэнтралізаванага бюджэтнага фінансавання адукацыі ў Беларусі.

Як паказвае вопыт развітых краін, найбольш рацыянальным з’яўляецца такая структура даходу, у якой не менш за палову складаюць сродкі з мясцовых крыніц, а таксама паступленні непасрэдна ад вучняў (ці іх фундатараў) у выглядзе платы за навучанне, з мясцовых падаткаў (найбольш падыходзіць для гэтых мэтаў падатак на нерухомую маёмасць), 20 — 30 працэнтаў — ад рэгіянальных органаў улады і толькі 15 — 20 працэнтаў — з федэральнага цэнтра.

Сістэма адукацыі ў нашай рэспубліцы атрымае моцны штуршок толькі ў тым выпадку, калі мясцовыя органы ўлады падымуцца (ці ім “дапамогуць” падняцца) да разумення, што якасць навучання ў школе з’яўляецца першараднай умовай дынамічнага развіцця рэгіёна.

Важна таксама зразумець, наколькі неабходна плата за навучанне — гэта перш за ўсё сродак матывацыі, унутраны рухавік навучання і ў значна меншай ступені — крыніца даходаў. Але асновай адукацыйнай дзейнасці застаецца дзяржаўны сектар. У большасці краін яго ўдзельная вага стабільная ці нават узрастае.

Немалаважную крыніцу паступлення даходаў (валюты) наша сістэма адукацыі можа мець ад экспарту адукацыйных паслуг і продажу навукова-тэхнічнай прадукцыі. Распрацоўка інфармацыйных тэхналогій і праграмнага забеспячэння з’яўляецца сёння на сусветным рынку адным з вядучых экспартных тавараў і візітнай карткай узроўню развіцця дзяржавы. На карысць гэтага сведчыць вопыт Індыі, Кітая, Ізраіля і асабліва Венгрыі і Ірландыі, дзе развіццё сектара інфармацыйных тэхналогій і праграмавання было ўзведзена ў ранг нацыянальных стратэгічных праграм. Вопыт невялікай еўрапейскай краіны, якой з’яўляецца Ірландыя, паказвае, што шляхам стварэння спрыяльных умоў можна за кароткі перыяд без істотных затрат з боку дзяржавы стварыць вядучую экспартную галіну. З 1996 года па душавому ВУП (валавы ўнутраны прадукт) Ірландыя апярэджвае Вялікабрытанію. З 1980 года 40 працэнтаў амерыканскіх інвестыцый у вытворчасць электронікі ў Еўропе былі накіраваны ў Ірландыю. Цяпер 1/3 камп’ютэраў, якія прадаюцца ў Еўропе, вырабляюцца ў гэтай краіне. З 1998 года Ірландыя стала адным з буйнейшых у свеце экспарцёраў праграмнага забеспячэння, а на адукацыю яна выдаткоўвае большую долю ВУП, чым любая іншая развітая краіна.

Ажыццяўленне такіх мер у Рэспубліцы Беларусь з’яўляецца не толькі магчымым, але і вельмі перспектыўным, і крайне неабходным. Беларусь традыцыйна валодае значным патэнцыялам звычайных і высокаінтэлектуальных інфармацыйных тэхналогій і, зразумела, арыентавана не толькі на расійскі рынак праграмнага забеспячэння, але і на амерыканскі і еўрапейскі рынкі, бо многія выпускнікі беларускіх ВНУ працуюць у замежных кампаніях.

Такім чынам, ва ўмовах канкурэнцыі сістэм адукацыі наша рэспубліка патэнцыяльна можа мець значны дадатны баланс, нарошчваючы долю укладанняў у адукацыю і культуру, скарачаючы разрыў паміж затратамі на матэрыяльную базу гаспадаркі і сацыяльнае развіццё чалавека і набліжаючы яе да найбольш цывілізаваных краін свету.

Але вернемся з нябёсаў на зямлю, дзе пакуль што ў адукацыі пануе элементарная беднасць, якая не дазваляе забяспечыць нашу школу асноўным — высокаадукаваным педагогам, педагогам-мужчынам.

Падаецца цікавым, што выйсце з гэтай няпростай сітуацыі можа даць уважлівае і непрадузятае вывучэнне айчыннай гісторыі.

Дарэвалюцыйная гімназія, гэтак жа як і сучасная сярэдняя школа, была пастаўлена дзяржавай у жорсткія фінансавыя рамкі. Сродкаў, што выдаткоўваліся ўрадам, было недастаткова для забеспячэння паўнацэннай навучальна-выхаваўчай дзейнасці. Таму гімназія імкнулася выкарыстаць дадатковыя спосабы папаўнення школьнага бюджэту. Найвялікшымі з іх былі плата за навучанне, якую ўносілі бацькі вучняў, матэрыяльная дапамога, якую аказвала грамадства, і прыватныя ахвяраванні.

Як і цяпер, тады дзяржава імкнулася да манаполіі ў арганізацыі народнай адукацыі. Расійскія ўлады выкарыстоўвалі ў фінансаванні навучальных устаноў Заходняга краю практыку ўрада Рэчы Паспалітай, якая выдаткоўвала на адукацыю сродкі, выпатрабаваныя арганізацый, што лічыліся “нядобранадзейнымі”. Напрыклад, гэта былі працэнты з капіталаў і прыбытак з рухомай і нерухомай маёмасці езуіцкага ордэна. Частка прыбытку ад гандлю вінoм, па рашэнню ўрада, таксама ішла на ўтрыманне гімназій.

Дзяржаўная казна выступала пастаяннай, але не адзінай крыніцай утрымання адукацыйных устаноў. Гімназіі атрымлівалі і прыбытак ад маёмасці (пабудоў, земляў), працэнтаў з капіталаў, змешчаных у банк або аддадзеных у пазыку.

Ператварэнне гімназіі ў платную ўстанову ў міністэрскіх пастановах абгрунтоўвалася не толькі фінансавымі цяжкасцямі, але і намерам паўплываць на стаўленне насельніцтва да школы, каб зрабіць яго больш сур’ёзным і адказным. Аб гэтым сведчыць вытрымка з адной міністэрскай пастановы таго часу: “... уверения, что за учение не требуется никакой платы, возрождают некую пагубную беспечность в родителях, особливо в низших классах, и в рассуждении прилежного хождения детей в училища и их успехов...”

Змены памераў аплаты за навучанне адбываліся ў асноўным па ініцыятыве педагагічных калектываў, прычым аплата за навучанне не з’яўлялася абавязковай для ўсіх (вызваляліся сіроты і дзеці з малазабяспечаных сем’яў, дзеці служачых асветы), існавалі два разрады з рознай сумай аплаты. У 1840 годзе памеры аплаты складалі 0,5 працэнта ад гадавога заробку гімназічнага настаўніка, а ў 1917 годзе — 5 працэнтаў. Не больш 10 працэнтаў вучняў маглі ўвогуле быць вызвалены ад аплаты за навучанне, што сведчыць аб вельмі гнуткай сістэме.

Такім чынам, грамадства, пераўтвараючыся ў саўдзельніка школьнага жыцця, брала на сябе пэўныя абавязкі перад школай, а матэрыяльная падтрымка ажыццяўлялася ў самых розных формах.

Вядома, капіраваць вопыт дзейнасці дарэвалюцыйнай гімназіі немэтазгодна, ды і немагчыма, але азнаямленне з сістэмай фінансавання можа быць добрай глебай для разважанняў.

Заключэнне

Такім чынам, выходзячы з усяго вышэйсказанага, я асмелюся сцвярджаць, што калі ў XXI стагоддзі мы не хочам апынуцца на задворках цывілізацыі, калі мы сапраўды хочам змяніць наша жыццё да лепшага, падняць яго хаця б да сярэднееўрапейскіх стандартаў, то павінны ў рэшце рэшт зразумець, што замкнёнае кола (бедная краіна — бедныя людзі...) можна разарваць толькі разуменнем прыярытэтнай ролі адукацыі, прычым не павелічэннем колькасных, а якасных паказчыкаў. Можа нам не патрэбна столькі спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй — бо яны ці выязджаюць за мяжу, ці атрымліваюць мізэрную зарплату, ці ўвогуле не запатрабаваны грамадствам як спецыялісты? Нам патрэбна высокакультурная, высокакваліфікаваная асоба, якая сябе паважае, ведае, чаго яна хоча, цэніць сябе і чаго чакае ад дзяржавы. Але гэта магчыма толькі пры змяненні урадам пункта погляду на ролю адукацыі ў жыцці грамадства ў цэлым і яе значэнні ў выхадзе з эканамічнага і духоўнага крызісу. Іншага патэнцыялу ў нашай краіне, якая абмежавана прыроднымі рэсурсамі і знявечана Чарнобылем, але займае выгаднае геаграфічнае становішча ў цэнтры Еўропы, лічу, няма.

Але за ўсё трэба плаціць. Праўда, трэба ведаць — за што плаціць. Для гэтага і патрэбны эталоны — г.зн. стандарты.

**Галіна ДРОКІНА,
настаўніца геаграфіі
Маладзечанскай
беларускай гімназіі.**

Лексіс

Мінута — вузлавое паняцце часу

Ужо больш за дзесяцігоддзе па радыё і тэлебачанні амаль не чуем, а ў перыядычным друку не бачым слова *мінута* як наймення аднаго з асноўных, вузлавых паняццяў часу. Яно як бы выкраслена са слоўнікавага складу мовы. У часопісе "Беларуская мова і літаратура ў школе" (1999, № 3, с. 64) пад рубрыкай "У свеце слоў" было змешчана невялічкае ананімнае разважанне пад назвай "Хвіліна — мінута" на карысць пашырэння ўжывання слова *хвіліна*, "калі маем справу з вымярэннем часу або з прамежкам часу". *Мінуце* ж пакідалася месца ў мове толькі ў ролі назвы адзінкі вымярэння вугла і дугі.

Выклікае здзіўленне сур'ёзнасць заявы, што "*хвіліна* ўтворана ад славянскага слова *віляць (хваля)*". Спасылка на ўкраінскую мову (*хвилина* — і трэба чытаць як *ві*) сведчыць, што тут не звязаныя націскі з канцэпцыяй: наяўнасць побач з *віляць* слова *хваля* (украінскае — *хвиля*) паказвае на пэўную, мяккую гаворку, надуманасць вызначэння.

Пастаіўшы побач са словам *хваля* яго ўкраінскую транскрыпцыю *хвиля*, наглядна бачым сувязь слоў *хвіліна — хваля* і адсутнасць яе паміж словамі *хвіліна — віляць*. І паўстае цікавае пытанне пра пачатковую літару — *х*.

Што гэта: абазначэнне гука, прыстаўка? Такіх структурных кампанентаў слова мова не ведае. Іншая справа, калі паралельна лексемы *віляць — віліна; віляні — звіліны*, дзе вызначаецца прыстаўка *з*.

Зусім дарэмна скіравана думка на тое, што "з канца 50-х гадоў у Беларусі па радыё, тэлебачанні і ў прэсе замест славянскага *хвіліна* пачалі актыўна ўводзіць слова *мінута*, запазычанае праз рускую мову з лацінскай".

Па-першае, не з канца 50-х гадоў стала шырока ўжывацца слова *мінута*, а значна раней, лепш сказаць — здаўна. Пра гэта сведчыць, напрыклад, "Русско-белорусский словарь" пад рэдакцыяй Я.Коласа, К.Крапівы, П.Глебкі (1953).

Па-другое, запазычанае з лацінскай мовы слова *мінута* з'яўляецца агульным для ўсіх славянскіх моў, апрача ўкраінскай. Тут дарэчы спаслацца на аўтарытэтнае сведчанне прафесара Б.Плотнікава ("Роднае слова", 2000, № 8, с. 43): "...Вузлавыя паняцці на восі часу фіксуюцца наступнымі славянскімі лексемамі, размешчанымі ў парадку павелічэння адпаведных адрэзкаў: *sekunda, minuta, časъ, dьnь, tydenь, nedelja, mĕsečь, godъ, vĕkъ, vĕčьnьstь*.

Некаторыя адзінкі часу ў пэўнай славянскай мове могуць абазначацца адрознымі па знешняй форме словамі, напрыклад, у беларускай *гадзіна* ў значэнні *časъ* і *хвіліна* ў значэнні і побач з *minuta*".

"Тлумачальны слоўнік беларускай мовы" (1979, т. 3, с. 160) адназначна ўказвае на *мінуту* як дамінанту сінанімічнага рада *мінута, хвіліна, момант, імгненне*. А першае значэнне слова *хвіліна* вызначана праз адпаведнае значэнне слова *мінута* ("Тое, што і *мінута*", 1984, т. 5, кн. 2, с. 189). І няхай застаецца на сумленні невядомага аўтара некарэктнасць спасылкі на грунтоўную лексікаграфічную крыніцу, нібыта яна толькі "дапускае ўжыванне слова *мінута*... у значэнні адзінкі вымярэння часу".

"Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы" (1999) падае гэтыя два словы з аднолькавымі дэфініцыямі ў двух значэннях і да слова *мінута* трэцяе значэнне як спецыяльнае: адзінка вымярэння вугла, дугі.

З усяго сказанага вынікае, што нам усім — носьбітам мовы, і ў першую чаргу супрацоўнікам масавых сродкаў інфармацыі і настаўнікам, выкладчыкам — неабходна больш адказна ставіцца да выкарыстання кампанентаў сінанімічных радоў, сінанімі як моўнай з'явы, належным чынам выкарыстоўваць слоўнікавае багацце мовы.

Мінута — адна шасцідзесятая частка гадзіны, яка складаецца з секунд.

Хвіліна — кароткі прамежак часу, які можа быць большым або меншым, чым мінута (60 секунд), і нават вельмі кароткім — некалькі секунд. На гэта паказвае і паходжанне слова: даўжыня хвалі (хвалі на воднай паверхні, радыёхвалі, гукавой хвалі) бывае рознай і вымяраецца рознымі адзінкамі вымярэння.

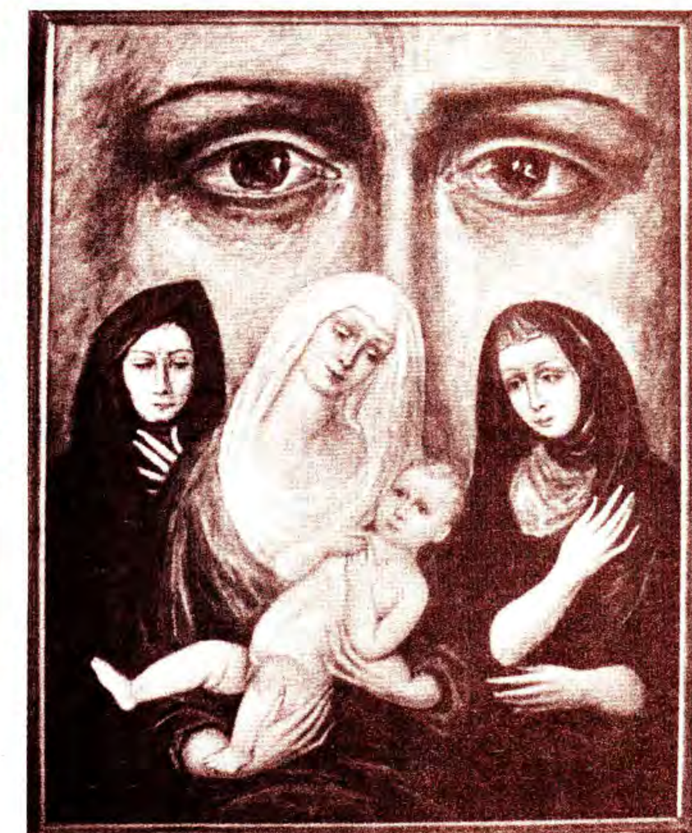
Канкрэтны часавы адрэзак сутак, як патрабуе логіка, зручна абазначыць (вымяраць) гадзінамі і мінутамі: *12 гадзін 15 мінут*, напрыклад. Бо калі ў гэтым выпадку выкарыстоўваем слова *хвіліна*, то ўсё роўна маем на ўвазе 60 секунд, не больш і не менш. Дык ці лагічна гаварыць адно, а мець на ўвазе іншае?

Калі ідзе гаворка пра невялікі адрэзак часу, калі для справы не мае значэння некалькі секунд, імгненняў, да месца гучыць і ўкраінскае *хвіліна, хвілінка* (як і *мінута, мінутка*).

У заключэнне можна канстатаваць: у мове хапае месца і *мінуце*, і *хвіліне*. Гэта забяспечваецца нормамі, правіламі і патрабаваннямі культуры мовы і стылістыкі.

Леанід КАЦАПАЎ,
прафесар Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута.

Выставы

"На мадонну моліцца мастак..."

21 чэрвеня ў мінскім Палацы мастацтваў адкрылася выстава жывапісу Аляксея Кузьміча "У промнях узвышаных мадоннаў"

Яшчэ да адкрыцця выставы запомніўся адзін маленькі штрышок. Сярод шматлікіх прыхільнікаў творчасці Аляксея Кузьміча, што сабраліся ў мінулы чацвер у Палацы мастацтваў, быў чалавек... у інваліднай калясцы. На ганку яго сустрэў сам маэстра, штосьці шапнуў яму і пасляшаў наверх, дзе ганаровыя госці гатовыя ўжо былі распачаць імпрэзу.

"Выстава Аляксея Кузьміча — гэта толькі пачатак той вялікай работы, якую збіраюцца праводзіць улады ў галіне супрацоўніцтва з творчай інтэлігенцыяй, — адзначыў прысутны на адкрыцці мэр Мінска Міхаіл Паўлаў. — Мінгарвыканкам добра ведае сённяшнія праблемы мастакоў, кампазітараў, пісьменнікаў. Плён працы таленавітых людзей павінен быць запатрабаваны".

Думку мэра падхапіў старшыня Саюза беларускіх мастакоў Генадзь Буралкін, падкрэсліўшы, што толькі пры падтрымцы ўладаў творцы змогуць паказаць людзям свае творы, якіх, на вялікі жаль, яшчэ безліч марнуецца на паліцах...

Што ж, у гэтым сэнсе "мадоннам" Аляксея Кузьміча сапраўды пашанцавала. Замест традыцыйных аднаго-двух тыдняў ім аддадзены, прычым на цэлы месяц, абодва паверхі самай вялікай галерэі сталіцы. А галоўнае — сотні пранікнёных поглядаў аматараў цёплага жаночага святла й шчырага, па-наіўнаму немудрагелістага мастацтва. І ўсё гэта неяк раптам і крыху нават нечакана сталася магчымым — у сталіцы, у разгары лета, на пачатку XXI стагоддзя...

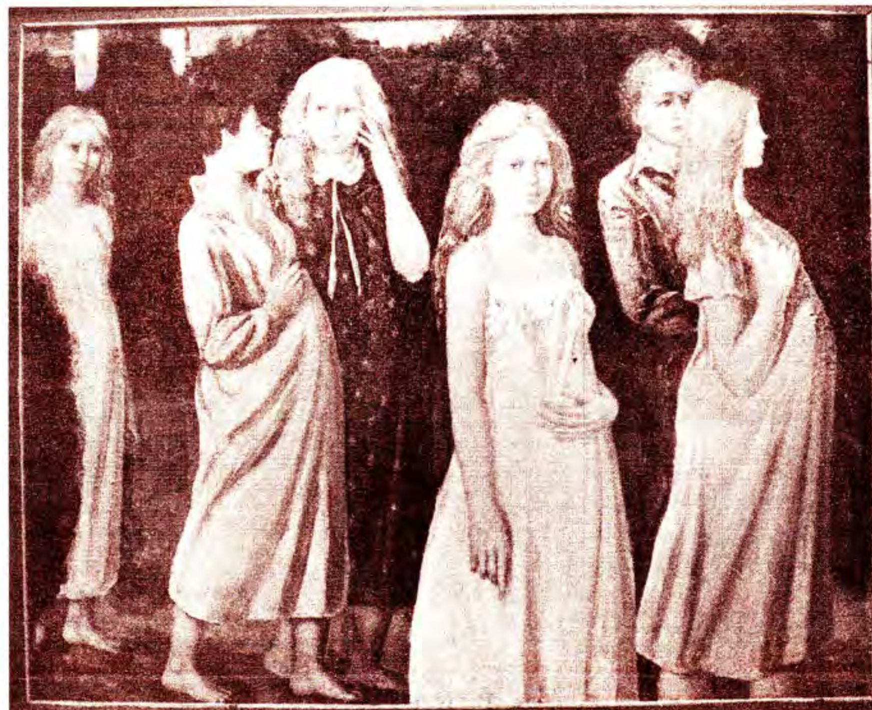
Па словах тых, хто ведае Аляксея Кузьміча асабіста і бывае частым госцем у ягонай "творчай лабараторыі", у майстэрні мастака пануе своеасаблівая цёплая атмасфера, а ягоныя карціны выпраменьваюць станоўчую энергію, у тым ліку й на творцаў іншых прафесій. Паэт, галоўны рэдактар выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" Генадзь Пашкоў не ўстрымаўся і прачытаў на адкрыцці выставы натхнёны "мадоннамі" верш (адтуль я і вынес радок у загаловак); пісьменнік, старшыня Беларускага дзіцячага фонду Уладзімір Ліпскі расказаў пра цуды, што "вытварае" адна з "мадонн", якую мастак падараваў фонду яшчэ дзесяць гадоў назад...

Аглядаючы толькі што адкрытую выставу, я назіраў і за яе наведвальнікамі. Дакладней, за іх вачыма. А яшчэ больш дакладней — за вачыма жанчын, якія прыйшлі паглядзець на свой абагульнены "вобраз", увасоблены ў дзесятках карцін Аляксеем Кузьмічом. Ці то па простым супадзенні абставінаў, ці то па якойсьці звышпрычыне іх прыйшло сапраўды нашмат больш, чым мужчын. Я ўзіраўся ў іх вочы, пераводзіў свой погляд з намаляваных вачэй на жывыя, туды і назад, туды і назад, урэшце губляўся, дзе былі тыя, дзе гэтыя... Часам, ходзячы па залах, патрапляў у "зону" — паміж вачыма глядачак і поглядамі "мадонн". І адчуваў лёгкі дотык нечага.

Мікола ЧЭМЕР.

НА ЗДЫМКАХ: Аляксей Кузьміч у час адкрыцця выставы; карціны мастака; сучасныя мадонны прыйшлі паглядзець на карціны мастака.

Фота Юрыя БОНДАРАВА.

Літаратурны працэс

Мне роднае ўсё ў беларускай хаце

Даўно чытаючы паэзію Ганада Чарказяна (а ў апошнія гады — і прозу) па-беларуску і па-руску ў самых розных перакладах (на беларускую мову перакладае курдскага паэта найболей Рыгор Барадулін), заўважыў, угледзеў за сабою адну рэч: я чытаю, адкрываю для сябе яго радкі, знаёмлюся з яго вобразамі гэтак жа, як з плёнам працы нашых беларускіх літаратараў. Чаму такое адбываецца? Тэматычна ж і проза, і паэзія Ганада Чарказяна (асабліва проза! яна літаральна ўся — пра вопыт курдскага жыцця, жыцця літаратара ў Арменіі, дзе ён нарадзіўся) пераважна не пра Беларусь, не на беларускім матэрыяле замешаны. А блізкасць, сваяцтва — навідавоку. Чаму? Безумоўна, і таму, што паэт, празаік, распавядаючы пра сябе, з'яўляецца чалавекам, мастаком гранічна шчырым. І нават многія патэтычныя, пафасныя радкі ўспрымаюцца як ціхія, што ідуць ад усяго сэрца. Цытую з кнігі "Караваны гор" (пераклад Рыгора Барадуліна).

Жыццё другое,
як нараджэнне,
Падарыла мне
Беларусь,
У дні адчаю,
У дні сумнення
Быў родным бацькам
Броўка Пятрусь.
Шчырэць талакой,
жыць вясёлым гуртам
Вучылі людзі,
вучылі бары.
Я ў Беларусі
адчуў сябе курдам,
За гэта дзякуй,
мае сябры!
Мне роднае ўсё
ў беларускай хаце.
І ў горах —
мне беларус — зямляк.
Мая дарагая, другая маці,
Прымі, Беларусь,
падзяку падзяк!

...Будучы дастаткова маладым чалавекам, Ганад Чарказян патрапіў на Беларусь. Працаваў будаўніком, інжынерам, атрымаў вышэйшую інжынерна-педагагічную адукацыю. І актыўна займаўся літаратурнай працай. Першыя крокі паэту дапамаглі зрабіць народны паэт Беларусі Пятрусь Броўка, рускі паэт Валерый Ліпневіч. З часам у Ганада Чарказяна склалася добрае творчае пабрацімства з многімі рускімі і беларускімі паэтамі-перакладчыкамі. Але найболей, відаць, уважлівы да паэзіі Г.Чарказяна народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Вось і ў кнізе "Караваны гор" ладная падборка вершаў — менавіта ў яго перакладах.

Мне б заплакаць
Ля нашай хаціны старое,
Дзе ўцалела дзвярына,
Каб рыпець сумнагука
На круках скразнякоў
У самотным настроі,
Быццам скрыпка ў руках
Скрыпача-самавука.

Слёз няма,
Каб аплакаць
нямое каменне, —
Іх забралі гады,
Іх дарогі забралі.
Снег
На голаў апаў
Студзіць снег утрапенне.
І туман у вачах.
І туманяцца далі.

Перажыванне за адарванасць ад радзімы, матыў тугі, сувымярэнне маральных каштоўнасцяў з катэгорыямі, атрыманымі ад нараджэння, — у гэтым закладзена сапраўдная энергетычная крыніца творчасці Ганада Чарказяна. Паэт не проста выказвае смутак, што адарваны ад радзімы. І на Беларусі ж народ не меней гасцінны, чым курды, і на Беларусі для яго — цёплы, утульны дом. Тут — яго сям'я. Але памяць, генетычны код, духоўныя і фізічныя стасункі з роднай курдскай, армянскай, каўказскай прасторай настолькі магутныя, што пяро, паэтычная думка заўсёды знаходзяцца пад уплывам папярэдняга, да беларускага вопыту яго жыцця.

Бярэзіна й Араз
Бліжэй ніхчым на карце,
Вы на адной зямлі
І грэшнай і святой.
Нябёсы я малю:
Радню маю не хмарце,
Каб толькі не зрабіць
Настрой мой
Сіратой.

У дадатак да генетычнага і творчага армянскага, курдскага коду Ганад Чарказян набывае беларускі. І тут справа не ў перакладчыках, зусім не ў іх высакаякасных тлумачэннях, пераказваннях здзейсненага натхненнем, думкаю, родным словам паэта. Справа ў тым, што ўбірае, уцягвае ў сябе творца, якой сілы беларускі дух сягае ў яго, Ганада Чарказяна, светабачанне. І нават у тэмах, абраных паэтам для развагі, — таксама справа.

Хочацца вярнуцца дадому
Ды прайсціся
дарогай старой,
Парастрэсшы
на ўхабінах стому,
Зноў сустрэць
Свой малечы настрой.

Зноў пачуць
Як шапочуць таполі,
Голас бацькаў
Пачуць за сталом.
І сябе перапоўніць
да болю.
Незабытай Айчыны
святлом.

Ганад Чарказян ужо адбыўся як майстра, як сур'ёзны літаратар. Сведчыць яскрава пра гэта і кніга "Караваны гор", вылучаная на аўтарытэтную прэмію Федэрацыі прафсаюзаў беларускай. Сведчаць і другія кнігі паэзіі і прозы. З апошніх — "Шамдзін", "Камни печали и тревоги", "Чаргаві"... Кнігі прыкметныя, заўважныя. На кожную з іх адгукнулася і беларуская літаратурна-мастацкая крытыка.

Варта, між іншым, заўважыць, што вершы, прозу Ганада Чарказяна ведаюць і чытачы, якія з'яўляюцца носьбітамі курдскай мовы, якія знаходзяцца ў эпіцэнтры курдскай духоўнасці. Ведаюць па публікацыях, што змяшчаюцца ў газетах, часопісах свету на курдскай мове.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

Літаратурная гасцёўня

Ягор КОНЕЎ

Талкіністы

Апавяданне

Давялося мне аднойчы, гады тры назад, адчуць смак падарожжа ў кампаніі талкіністаў. Так называлі тых хлопцаў і дзяўчат, якія ў юнацтве захапляліся прыгодамі герояў трылогіі Джона Рональда Руэла Толкіна "Уладар Кольцаў", а крыху пасталеўшы, захацелі пагуляць у тыя прыгоды, і дзеля іх майстравалі рыцарскія даспехі, выкоўвалі мячы і шчыты, выразалі лукі ды стрэлы і з'язджалі за горад. А мясцовасць за горадам, дзе-небудзь на прыпынку "806-ы кіламетр" ці пад Стоўбцамі, па дамоўленасці гульцоў, увасабляла які-небудзь рэгіён Сярэднязем'я — легендарнай краіны, дзе жылі хобіты, гномы, эльфы, оркі, тролі і нават людзі.

У тую вандроўку мы падаліся да Нёмана (яго талкіністы перайменавалі ў Арадруін): на электрычцы ехалі да Стоўбцаў (якія назвалі Хабітаніяй), адтуль скіраваліся да ўрочышча Кругліца, пайшлі праз сасновы бор (які назвалі Ліхалессем).

Вядома, у такім падарожжы свае імёны трэба змяніць на імёны герояў "Уладара Кольцаў". Я абраў сабе імя Пін, мой сябра Алесь — Фрода Торбінс, Сяржук — Сэм Скромбі, Вінцук — Мэрыядок.

У турыстычных заплечніках нашых спадарожнікаў ляжалі сапраўдныя мячы з затупленым вастрыём, вузкія шчыты, шлемы і кальчугі. Калі выйшлі са Стоўбцаў, яны сунулі шкарпэткі ў мяхі ды абуліся ў скураныя боты з мяккай падэшвай — такія, на іх думку, насілі воіны часоў ранняга Сярэднявечча, любімай эпохі аматараў жанру "фэнтазі". Мы з сябрамі павязалі на галовы стужкі, а поверх маек нацягнулі скураныя кашулі без рукавоў — трэба ж хоць неяк адпавядаць духу гульні! Асабіста мяне вабіла не столькі гульня, колькі магчымасць падарожнічаць у прыемнай кампаніі — для турыста гэта шмат значыць.

У вандроўку выбраліся дзесяткі два талкіністаў. За Стоўбцамі вырашылі падзяліцца на суполкі: у адной будуць станоўчыя ваяры Мустангрыма, у другой — благія оркі Урукхая. Мустангрымцамі аказаліся мы з сябрамі ды яшчэ колькі дзяўчат (дзяўчаты называлі сябе эльфамі) [illegible] мінскіх клубаў "Срэбны адзінарог" і "Сэрца дракона". Вядома, граць мярзотнікаў куды больш прыемна! Дык не дзіва, што ў талкінісцкіх гульнях часта перамагаюць злыя сілы...

Дамовіліся, што заўтра нашы суполкі сыдуцца каля моста недалёка ад Кругліцы — там адбудзецца бітва за пераправу цераз Арадруін. Мы з сябрамі не мелі мячоў, дык оркі пазычылі нам пару сваіх.

Развітаўшыся да сустрэчы ў бai, оркі шпарка пайшлі па дарозе да Кругліцы. А мы нетаропка дапехкалі да першага ж зручнага месца для начлегу — сасняку на спадзістым беразе, ды там і разбілі летнік: паставілі намёты, акапалі круг для вогнішча, нацягалі ламачча.

Кіламетрах у двух адсюль за лесам расцягнулася адной вуліцай вёска. Тутэйшыя хлопцы заприкмецілі дым нашага вогнішча ў празрыстым вечаровым небе. Паўп'яныя хлопцы, якім не было чым заняцца, прыкацілі на бераг на мапедах ды паспрабавалі знайсці ўзаемаразуменне: спярша прапаноўвалі распіць з імі бутэльку спірту "Раяль" (на закуску меліся крынічная вада ў пластмасавай бутэльцы і сушкі ў цэлафанавым пакеце), а потым настойліва запрашалі нашых дзяўчат-эльфаў на дыскатэку ў клуб (паляпвалі па сядзеннях мапедаў і абяцалі потым завезці назад).

Аднак мы, воі Мустангрыма, і нашы спадарожніцы-эльфы, з гонарам праігнаравалі іх прапановы. Нам не хацелася ні глушыць свой розум спіртам, ні цягнуцца на вясковую дыскатэку, дзе мясцовая моладзь безупынна [illegible]

Маладыя вяскоўцы не на жарт пакрыўдзіліся ды пакляліся адпомсціць гэтай жа ноччу. Мы павымалі з похваў рыцарскія мячы і патлумачылі, што няхай іх вастрыё і затуплена, аднак пры моцным удары яны праломяць галаву якому заўгодна вясковаму дурню.

— Дык не раілі б нас турбаваць! — пахваліўся Алесь, перакідваючы дзяржальна мяча з далоні ў далонь.

— А мы ўсядно прыйдзем, — паабяцалі хлопцы.

Мы забыліся пра іх пагрозу, ледзь сціхнуў гул іх мапедаў на лясной дарозе. Куды больш нас захапіла размова, якая ўсчалася пасля вячэры, пра дзівосныя гульні дарослых талкіністаў: што вымушае сур'ёзных людзей забывацца пра побытавыя клопаты, пра непрыемнасці на працы, з'язджаць з горада ў вольны час ды бегаць па лясах з саматробнымі арбалетамі, мячамі, лукамі, бы дзеці?

Адзінага адказу быць не магло, затое кожны меў сваё меркаванне.

Вінцук ухваліў Толкіна за тое, што яго "Уладар Кольцаў" азнаменаваў надыход эпохі шматварыянтнасці ў паводзінах — маўляў, не падабаецца табе рэальнае жыццё, дык грай у якія хочаш гульні, абы шкоды нікому не рабіў!

Заўзяты апазіцыянер Алесь абрынуўся на дзяржаўны лад.

— Дзяржава стварыла такую рэальнасць, што моладзь вымушана растрачваць каштоўную энергію на талкінісцкія гульні, а сталыя людзі, як мае бацькі, — корпацца ў зямлі на лецішчах не разгінаючыся! А калі б гэ[illegible]

— А я думаю, лепей нешта ствараць, чым руйнаваць, — засмучаўся я з сябрам. — Раней малады чалавек, прачытаўшы "Уладара Кольцаў", пазахапляўся б героямі Толкіна ды застаўся б сам-насам са сваёй адзінотай. А ў такіх гульнях ён знаходзіць сяброў-паплечнікаў, адчувае сябе ў абліччы любімых герояў, падарожнічае па родным краі, спазнае сябе, вучыцца жыць у ладзе з прыродай...

Пагаманіўшы потым яшчэ гадзіну аб прыгажосці нашых спадарожніц-эльфаў (гэтая тэма прыйшлася даспадобы дзяўчатам), мы залілі вуголле вадой, палезлі ў намёты ды пазасыналі.

Абуджэнне было больш чым проста непрыемным. Вясковыя хлопцы, пра якіх мы забыліся, споўнілі-такі пагрозу — вярнуліся пасля дыскатэкі, каб адпомсціць. Свае мапеды яны пакінулі далёка ў лесе ды нячутна падкраліся, асвятляючы дарогу кішэннымі ліхтарыкамі. Біцца адкрыта ў іх смеласці не хапіла — збаяліся нашых мячоў. Дык акружылі наш намёт (пра тое, што тут спяць хлопцы, не цяжка было здагадацца па магутным Алесевым храпе) і вырвалі калы, якія звонку падтрымлівалі нейлонавы дах.

Мы заблыталіся ў тканіне, якая накрыла нас, і безвынікова шукалі выхад — а паскудныя хлопцы дубасілі нас каламі.

Ад нашай лаянкі і п'янага рогату вяскоўцаў папрачыналіся дзяўчаты-эльфы ў суседнім намёце, вылезлі са спальных мяхоў, апрануліся, абуліся, узброіліся мячамі і сякерамі, якія мы ім пакінулі на ўсялякі выпадак, набраліся смеласці ды выглянулі з намёта.

Іх паяўленне напалохала вяскоўцаў, якія пакідалі калы і пабеглі да сваіх мапедаў, натыркаючыся то на хмыз, то на дрэва.

Добрыя эльфы дапамаглі воям Мустангрыма знайсці выхад, прыўзняўшы край намёта. Мы выпаўзлі, парасселіся на бярвеннях перад патухлым вогнішчам, абмацалі сябе ды падзяліліся ўражаннямі — у каго што не баліць? Потым развялі касцёр з дроў, пакінутых на ранак, і да світанку горача абмяркоўвалі — як будзем помсціць вясковым мярзотнікам?

З узыходам барвовага сонца начная цемра саслізнула ў чорны Нёман, у лясным гушчары зазвінелі птушыныя спевы, сціхнуў [illegible] боль ад сінякоў на целе. Калі развіднела, злосныя помслівыя думкі саступілі спакойным талкінісцкім разважанням. Мы зразумелі, што для вяскоўцаў начны набег быў усяго толькі жартам. Што тут зробіш, калі на вёсцы ў маладога пакалення такое пачуццё гумару!

Таму мы велікадушна адмовіліся ад помсты, сабраліся ў дарогу і далёка за поўдзень дацялёпкаліся да моста цераз Нёман.

Суполка оркаў даўно падрыхтавалася да бітвы за пераправу цераз Арадруін — нацягнулі шлемы і кальчугі, у якіх парыліся на спякоце, трымалі ў руках доўгія мячы і невялікія круглыя шчыты. Аднак перад імі паўстала войска, якое няёмка было выклікаць на бой — Алесь-Фродо і Сяржук-Сэм кульгалі на левую нагу, мы з Вінцуком-Мэрыядокам — на правую. Акрамя таго, нашы твары ўпрыгожвалі сінякі розных колераў — ад барвовага да шэра-блакітнага.

— Уначы нас атакавалі злосныя гобліны з бліжэйшай вёскі, — адказалі мы на пытанне сяброў-оркаў. — Яны хацелі выкрасці нашых эльфаў, але мы мужна біліся і вымусілі ворагаў бясслаўна адступіць. Як бачыце, ніхто з эльфаў не пацярпеў.

Нашы спадарожніцы моўчкі ківалі — маўляў, сапраўды не пацярпелі.

— Мы палічылі ніжэй свайго гонару праследаваць ушчэнт разбітых гоблінаў, — з запалам працягваў я. — Мы не маглі дапусціць, каб славутыя ваяры Урукхая зачакаліся нас. І вось мы тут і гатовы распачаць бітву за мост цераз Арадруін.

Я няўдала абапёрся на правую нагу і застагнаў ад болю.

Сябры-оркі спачувальна абвясцілі:

— Перамір'е, пакуль не падлечацца адважныя воі Хабітаніі!

Падлячыць нас вырашылі полуднем — бульбяным супам і грэчневай кашай з тушонкай. Крэкчучы, мы перайшлі на заходні бераг Нёмана-Арадруіна ў летнік міралюбівых оркаў, якія паздымалі даспехі і дапамаглі нам паставіць намёты. Такім чынам талкінісцкая гульня, як часта здараецца ў такіх выпадках, незаўважна ператварылася ў турыстычны адпачынак!

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС: 220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; намеснікаў галоўнага рэдактара — 36-40-63; 36-53-22; рэкламы — 36-40-63; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25, прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць свае прозвішча, поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, хатні адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Святлана БЕНЬ.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.

Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №3445

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Падпісана да друку 27.6.2001 г. у 18.10

Наклад 30.000 пасобнікаў.